
مناسک حج
درسنامه
محمدحسین فلاح‌زاده

بسم الله الرحمن الرحیم

درسنامه مناسک حج

نویسنده:

محمدحسین فلاح زاده

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

درسنامه مناسک حج

مشخصات کتاب

سرشناسه : فلاح‌زاده، محمدحسین، ۱۳۳۸ -

عنوان و نام پدیدآور : درسنامه مناسک حج/محمدحسین فلاح‌زاده.

مشخصات نشر : تهران: مشعر، ۱۳۸۹.

مشخصات ظاهری : ۱۰۴ ص.

شابک : ۹۰۰۰ ریال:۹۷۸-۹۶۴-۵۴۰-۲۳۲-۵

وضعیت فهرست نویسی : فاپا

موضوع : حج -- راهنمای آموزشی

موضوع : حج

رده بندی کنگره : BP۱۸۸/۸/ف۸د۴ ۱۳۸۹

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۳۵۷

شماره کتابشناسی ملی : ۲۰۳۳۲۴۴

ص:۱

اشاره

ص:۲

ص:۳

ص:۴۰

ص:۵

ص:۶

ص:۷

ص:۸

ص:۹۰

ص:۱۰

ص:۱۱

ص:۱۲

ص:۱۳

دیباچه

مراتب معنوی حج، که سرمایهٔ جاودانه است و انسان را به افق توحید و تنزیه نزدیک می‌نماید، حاصل نخواهد شد مگر آنکه دستورات عبادی حج به طور صحیح و شایسته و مو به مو عمل شود.(۱)

حج نمایشی باشکوه از اوج رهایی انسان موحد از همه چیز جز او و عرصهٔ پیکاری فرا راه توسن نفس و جلوهٔ بی‌مانندی از عشق، ایثار، آگاهی و مسئولیت در گسترهٔ حیات فردی و اجتماعی است. پس حج تبلور تمام عیار حقایق و ارزش‌های مکتب اسلام است.

مؤمنان زنگار دل را با زمزم زلال توحید می‌زدایند و با حضرت دوست تجدید میثاق می‌کنند و گرچه میراث ادب و فرهنگ ما، مشحون از آموزه‌های حیات‌بخش حج است، اما هنوز ابعاد بی‌شماری از این فریضهٔ مهم، ناشناخته و مهجور مانده است.

پیروزی انقلاب اسلامی ایران، در پرتو اندیشه‌های تابناک امام خمینی۱ حج را نیز همچون دیگر معارف و احکام اسلامی، در جایگاه واقعی خویش نشاند و سیمای راستین و محتوای غنی آن را نمایاند. اما

۱- امام خمینی صحیفه نورج۱۹ص۲۵.

ص:۱۴

هنوز راهی دراز در پیش است تا فلسفه، ابعاد، آثار و برکات آن شناخته و شناسانده شود.

در راستای تحقق این هدف بزرگ، با الهام از اندیشه‌های والا ـ و ماندگار امام راحل ـ احیاگر حج ابراهیمی ـ و با بهره گیری از رهنمودهای ارزشمند رهبر عزیز انقلاب اسلامی، حضرت آیت الله خامنه‌ای ـ مدظله ـ معاونت آموزش و پژوهش بعثه مقام معظم رهبری، تلاش می کند با کاربردی کردن متون آموزشی، فصل جدیدی فرا راه کارگزاران حج و زائران حرمین شریفین بگشاید.

از این رو، پس از کارشناسی‌های متعدد و بهره گیری از اساتید و متخصصان فن، تلاش گردیده تا برای تهیه درسنامه‌ها و محتوای مورد نیاز در سفر حج و عمره، عناوین، موضوعات، سرفصل‌ها و منابع هر درس را مشخص و جلسات آموزشی آنها زمان‌بندی گردد تا به نحو بهینه مورد استفاده قرار گیرد.

عناوین این درسنامه‌ها عبارتند از:

۱. مناسک حج

۲. آداب سفر حج

۳. اسرار و معارف حج

۴. آشنایی با تاریخ اسلام (۱و۲)

۵. آشنایی با تاریخ و اماکن مقدس مکه و مدینه

۶. اخلاق معاشرت

۷. احکام مبتلابه حج

۸. آشنایی با کشورهای اسلامی

ص:۱۵

۹. گزیده سیمای عقاید شیعه

۱۰. شناخت عربستان

۱۱. محاوره عربی

بی‌تردید آغاز هر کاری با کاستی‌ها و نواقص احتمالی همراه است. لذا انتظار می‌رود با بهره‌گیری از نظرات خوانندگان ارجمند، نقاط قوت و ضعف این مجموعه شناسایی و به تقویت داشته‌ها و زدودن کاستی‌های آن اقدام شود.

در پایان ضمن تشکر از همه کسانی که ما را در تهیه و تنظیم این مجموعه یاری کرده‌اند، توفیق همگان را از خداوند منان خواهانیم.

معاونت آموزش و پژوهش بعثه

اداره کل آموزش

ص:۱۶

ص:۱۷

مقدمه

یکی از مباحث اساسی و مورد نیاز زائران بیت الله الحرام، مناسک عمره و حج است. بر اساس این نیاز بخشی از فرصت روحانیان معظم کاروان‌ها نیز باید به آموزش این مسائل اختصاص یابد،

نوشته حاضر، یکی از متون آموزشی حج تمتع است که به موضوع مناسک حج پرداخته و بر اساس سرفصل‌های مصوّب که پیشتر منتشر گردیده تدوین شده است.

برای استفاده بهتر از این نوشته نکات ذیل یادآوری می‌شود:

۱. چون این اثر اوّلین تجربه در این راستاست و بر اساس سرفصل‌های از پیش تنظیم شده تدوین گشته، حجم برخی از دروس بیش از فرصت یک جلسه و برخی دیگر کمتر از آن است، لذا روحانیون معظم مطالب مورد نیاز باقی مانده را در جلسه بعد استفاده خواهند کرد.

۲. چون فعلاً فرصت پرداختن به فتاوای همه مراجع معظم تقلید نبود، لذا این نوشته بیشتر به احکام عمومی و اتفاقی پرداخته و در برخی از موارد نیز به تفاوت فتاوای مراجع اشاره شده است. امید است در آینده بتوانیم با رفع کاستی‌های آن تفاوت فتاوا را نیز لحاظ کنیم.

ص:۱۸

۳. در پایان ضمن آرزوی موفقیت برای تمام عالمان متعهدی که خالصانه در راه رشد و تعالی فکری و فرهنگی جامعه به ویژه زائران بیت‌الله الحرام تلاش می‌کنند این کار را بی‌عیب و نقص نمی‌دانیم، و نظرات اصلاحی و تکمیلی عزیزان را بر دیده منّت می‌نهیم.

ربّنا تقبّل منّا انّک أنت السمیع العلیم

محمّدحسین فلاح زاده

ص:۱۹

درس اول

اشاره

آمادگی برای سفر

هدف‌های آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس:

ـ اطلاعات لازم را برای آمادگی سفر حج به دست آوریم.

ـ لوازم مورد نیاز برای احرام را بشناسیم.

ـ با برخی مسائل احرام آشنا شویم.

سفر به مکه مکرمه برای عمره و حج اهمیت بسیار زیادی دارد که بدون آمادگی لازم اقدام به آن شایسته نیست. آمادگی و توانایی مالی و بدنی و باز بودن راه جزو شرایط شرعی و استطاعت لازم برای این سفر است. افزون بر آن، شناخت وظایفی که باید به آن عمل کنند و محرماتی که از آن بپرهیزند و معرفتی که پیدا کنند و کمالی که به دست آورند نیز لازم است. گذشته از این امور برخی از آمادگی‌ها که جنبه فقهی و شرعی دارد و پیش از سفر باید به آن‌ها اقدام کرد، در این مقال آورده می‌شود.

ص:۲۰

۱. لوازم مورد نیاز برای احرام

* لباس احرام

تهیه لباس احرام به ویژه برای کسانی که در بدو ورود برای اعمال به میقات می‌روند یا به اصطلاح «مدینه بعد» هستند، از جمله اموری است که پیش از سفر باید اقدام کرد. در این امر، هرچند وظیفه مردان و زنان با هم تفاوت دارد، ولی شرایط عمومی لباس احرام برای هردو گروه داشتن شرایط لباس نماز است؛

یعنی همان ویژگی‌ها که لباس نماز دارد، لباس احرام نیز باید داشته باشد؛ یعنی: مباح باشد، پاک باشد، از اجزاء مردار و حیوان حرام گوشت نباشد، به مقدار لازم بدن را بپوشاند، نازک و بدن‌نما نباشد و...

علاوه بر این شرایط، لباس احرام مردان نباید دوخته باشد، حتی به شکل لباس‌های معمولی نیز نباشد، بلکه به صورت دو تکه پارچه ندوخته یا حوله است که یکی را به کمر می‌بندند و دیگری را بر دوش می‌افکنند.

چون در حال احرام، استفاده از هرگونه عطر و بوی خوش حرام است، لباس احرام نیز نباید خوشبو باشد، لذا پیش از سفر این لباس را جایی که معطر است نگذارند تا هنگام احرام بوی خوش نداشته باشد.

* دمپایی و کفش بانوان

مردان در حال احرام نباید کفش بپوشند، بلکه پوشیدن هرچیزی که تمام روی پا را بگیرد جایز نیست، لذا برای احرام باید دمپایی مناسبی که تمام روی پا را نمی‌پوشاند تهیه کنند و چون دمپایی در حال احرام

ص:۲۱

پوشیده می‌شود، باید برخی از شرایط لباس احرام را داشته باشد، یعنی پاک و مباح باشد و از چرم حیوان حرام گوشت یا مردار تهیه نشده

باشد.

کفش بانوان در حال احرام نیز باید این شرایط را داشته باشد.

* همیان

همیان، کمربند پهنی است که مردان در حال احرام بر کمر می‌بندند، که برای نگه داشتن حوله احرامی و نگهداری پول و لوازم دیگر از آن استفاده می‌شود. دوخته بودن همیان، حتی برای مردان اشکال ندارد.

* لوازم متفرقه

داشتن ناخن‌گیر یا قیچی برای تقصیر، تسبیح برای گفتن ذکر (چون در بسیاری از اعمال عمره و حج اذکار مکرّر وجود دارد) و نیز کتاب مختصر مناسک و دعا نیز مناسب است.

۲. تصحیح نماز

هرچند نماز را همیشه باید صحیح خواند و تصحیح نماز از وظایف همیشگی نمازگزار است، ولی از آن‌جا که در مجموعه اعمال عمره و حج سه نماز واجب وجود دارد و این نمازها نیز مانند سایر نمازهای واجب دارای اهمیت زیادی است، افزون بر این که غلط خواندن آن‌ها ممکن است موجب بطلان اعمال عمره و حج بشود و پیامدهایی نیز به دنبال خواهد داشت، بنابراین ضرورت تصحیح نماز پیش از سفر دوچندان خواهد بود. لذا بر زائران عزیز لازم است که نماز خود را

ص:۲۲

بر عالم محل، یا روحانی کاروان عرضه کنند و چنان‌چه اشکالی داشت، برطرف گردد.

نمازهای واجب مربوط به این سفر عبارتند از:

ـ نماز طواف عمره تمتع؛

ـ نماز طواف حج؛

ـ نماز طواف نساء.

و چنان‌چه عمره مفرده نیز بجا آورد، آن هم دو نماز دارد؛ یکی نماز طواف عمره مفرده و دوم نماز طواف نساء.

۳. حسابرسی اموال

همان‌گونه که پیشتر گفته شد، لباس احرام باید مباح باشد و قربانی نیز این‌چنین است، بلکه هر چه در این سفر خرج می‌شود از مال حلال باشد، هرچند زائران خانه خدا، به طور غالب افراد تلاش‌گری هستند و با کار و دریافت مزد حلال و پس انداز مازاد بر مخارج سال برای این سفر ثبت نام کرده‌اند و هرگز مالی که غصبی باشد ندارند، ولی گاهی بر اثر برخی کوتاهی‌ها وجوه شرعی واجب مثل خمس و زکات را نپرداخته‌اند که لازم است پیش از سفر به این امر مهم توجه داشته باشند و چنان چه تاکنون حسابرسی اموال نداشته‌اند با مراجعه به دفتر مرجع تقلید خود یا نماینده وی یا لااقل به روحانی کاروان مراجعه و نسبت به این مسأله اقدام کنند و چنان‌چه چیزی بابت خمس یا زکات یا سایر وجوه شرعی بدهکار شدند بپردازند و با خیالی آسوده به این سفر اقدام کنند. و چنان‌چه بدهی آن‌ها زیاد باشد، که اکنون قدرت پرداخت همه آن را

ص:۲۳

نداشته باشند، می‌توانند مهلت بگیرند و در آینده بپردازند.

یادآوری می‌شود کسانی که حساب خمس دارند و از درآمد بین سال پول ثبت نامی را پرداخته‌اند، به فتوای بسیاری از مراجع معظم تقلید، پول ثبت نامی نیز مشمول خمس است.

۴. شرایط استطاعت

اشاره

یکی از سؤالات مهم درباره حج، آن است که بر چه کسانی حج واجب است و یکی از مسائل مهم در این اعمال، نیت است. برای روشن شدن پاسخ این دو سؤال بحث استطاعت باید تبیین شود، یعنی اگر شرایط استطاعت موجود باشد، حج بر آن‌ها واجب است و باید به نیت حج واجب یا «حجهٔ الاسلام» بجا آورند و چنان‌چه آن شرایط موجود نباشد، واجب نیست و به نیت مستحب بجا می‌آورند و می‌توانند به نیابت دیگری انجام دهند.

اقسام استطاعت

ـ مالی؛

ـ بدنی (صحت و توانایی)؛

ـ طریقی (باز بودن و امنیت راه)؛

ـ زمانی (داشتن وقت کافی).

استطاعت مالی نیز به امور ذیل حاصل می‌شود:

ـ داشتن مخارج حج (رفت و برگشت و مخارج دیگر)؛

ـ داشتن ضروریات زندگی، مانند خانه مسکونی، وسیله سواری، لوازم منزل، پوشاک، ابزار و سایر نیازمندی‌ها؛

ص:۲۴

ـ داشتن شغل یا ملک یا راه درآمد دیگری که پس از برگشت مجبور نشود به سختی زندگی کند.

۵. نیابت

اشاره

مسائل مربوط به نیابت پیش از سفر باید مراعات شود، چون کسی که شرایط نداشته باشد، از آغاز نمی‌تواند و نباید نیابت دیگری را در عمره و حج بپذیرد.

شرایط نیابت

ـ حج واجب برعهده نایب نباشد؛

ـ عذری از انجام اعمال عمره و حج نداشته باشد، مثلاً نمازش غلط نباشد به طوری که نتواند تصحیح کند؛

ـ با مناسک حج آشنایی داشته باشد.

خود آزمایی

۱. لباس احرام دارای چه شرایطی است؟

۲. آیا در حال احرام می‌توان کفش پوشید؟

۳. انواع استطاعت کدامند؟

۴. نمازهای واجب مربوط به حج کدامند؟

ص:۲۵

درس دوم

اشاره

عمره و حج تمتع و احرام عمره تمتّع

هدف‌های آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس:

ـ مفهوم حج و عمره را بدانیم.

ـ با فهرست اعمال حج و عمره آشنا شویم.

ـ با واجبات، مستحبات و محرمات احرام آشنا شویم.

ـ با محرمات ویژه مردان و زنان آشنا شویم.

۱. معنای حج و عمره

حج به معنای قصد و عمره به معنای زیارت است، ولی در اصطلاح فقه، بجای آوردن اعمال خاصی در مکه و اطراف آن است که در جلسات آینده تفصیل آن‌ها خواهد آمد.

۲. چرا حج تمتّع به این نام نامیده می‌شود؟

حج تمتع نوعی از حج است که وظیفه افراد بیرون از مکه که از فاصله ۱۶ فرسخ یا بیشتر می‌آیند می‌باشد و علت نامگذاری آن این است که تمتع به معنای لذت بردن، بهره‌مند شدن است و چون در این نوع از

ص:۲۶

عمره و حج در مدتی که انسان از احرام عمره خارج می‌شود تا زمانی که بار دیگر برای حج محرم می‌شود کارهایی که به سبب احرام حرام شده بود از جمله زن و مرد بر یکدیگر حلال می‌شود.

۳. فهرست اعمال عمره و حج

اشاره

آن‌چه زائران ایرانی و کسانی که از بیرون مکّه می‌آیند در ماه های حج انجام می‌دهند دو بخش است:

ـ عمره تمتع؛

ـ حج تمتع.

فهرست اعمال عمره تمتع:

ـ احرام؛ در میقات؛ مثلاً مسجد شجره یا جحفه.

ـ طواف؛ در مسجدالحرام به دور کعبه.

ـ نماز طواف؛ دو رکعت، در مسجدالحرام، پشت مقام ابراهیم.

ـ سعی؛ بین صفا و مروه، پیمودن هفت مرتبه فاصله بین صفا و مروه.

ـ تقصیر؛ کوتاه کردن قدری از مو و ناخن.

فهرست اعمال حج تمتّع:

ـ احرام؛ در شهر مکه، پیش از ظهر روز نهم ذی حجه.

ـ وقوف در عرفات؛ از ظهر روز نهم ذی حجه تا مغرب آن روز.

ـ وقوف در مشعرالحرام؛ شب عید قربان (دهم ذی حجه).

ـ رمی جمره عقبه؛ سنگ زدن به آخرین جمره در منا، روز عید قربان.

ـ قربانی؛ ذبح یک گوسفند یا گاو یا شتر در روز عید قربان.

ـ حلق (تراشیدن سر) یا تقصیر، در روز عید قربان در مِنا.

ص:۲۷

ـ بیتوته؛ ماندن شب‌های یازدهم و دوازدهم ذی حجه در مِنا.

ـ طواف حج؛ هفت دور طواف کعبه به نیت طواف حج.

ـ نماز طواف حج؛ دو رکعت نماز پشت مقام ابراهیم، پس از طواف.

ـ سعی؛ هفت شوط سعی بین صفا و مروه.

ـ طواف نساء؛ هفت دور طواف به گرد کعبه به نیت طواف نساء.

ـ نماز طواف نساء؛ دو رکعت نماز پشت مقام ابراهیم به نیت نماز طواف نساء.

این فهرست اعمالی بود که زائران بیت الله الحرام به عنوان اعمال عمره تمتّع و حج تمتّع بجا می‌آورند که هریک احکام و آداب خاص دارد که در درس‌های آینده خواهد آمد.

یادآوری این نکته لازم است که این اعمال دشوار نیست، ولی دقیق است و چنان‌چه احکام و مناسک آن به دقت فرا گرفته شود به راحتی می‌توان به آن‌ها عمل کرد؛ إن شاءالله.

احرام عمره تمتّع

اشاره

اولین عمل از اعمال عمره و حج، احرام است. احرام، مستحبات و واجباتی دارد که در این بخش به طور اختصار به آن‌ها می‌پردازیم.

۱. پیش از احرام

مستحبات

ـ از اول ماه ذی القعده و اگر از این تاریخ نتوانست، از اول ذی الحجه، موی سر و صورتش را کوتاه نکند.

ص:۲۸

ـ پیش از احرام بدن خود را پاکیزه کند و ناخن و شارب خود را بگیرد.

ـ پیش از احرام در میقات غسل کند.

یادآوری: چنان‌چه نتواند در میقات غسل کند یا خوف آن داشته باشد که در آن‌جا نتواند غسل کند، می‌تواند، پیش از میقات، مثلاً در مدینه غسل کند.

۲. هنگام احرام (واجبات، مستحبات)

واجبات احرام

ـ پوشیدن لباس احرام؛

ـ نیت (محرم می‌شوم به احرام عمره تمتّع قربهً إلی الله)؛

ـ لبیک، لبیک اللهم لبیک، لبیک لا شریک لک لبیک، إن الحمد والنعمهٔ لک والملک، لا شریک لک لبیک.

مستحبات هنگام احرام

در صورت امکـان پس از نمـاز ظهر محرم شود و اگر ممکن نبود، پس از نمـاز واجب دیگر، مثلاًـ نماز مغرب یا عشاء و اگر آن هم ممکن نبود، پس از شش یا دو رکعت نماز مستحب احرام و نیز دعاهایی وارد شده که اگر بتواند بخواند خوب است.

۳. مکان احرام

مکان احرام عمره تمتّع میقات است، و میقات مکانی است که برای احرام معین شده که عبارت است از: مسجد شجره، جُحفه، وادی عقیق

ص:۲۹

(ذات عرق)، قرن المنازل و یَلملم.

کسانی که از مسیر مدینه به مکه می‌روند باید در مسجد شجره که بیرون مدینه و در منطقه ذوالحُلیفه است محرم شوند و به فتوای اکثر مراجع تقلید، باید داخل مسجد محرم شوند، ولی در سایر میقات‌ها هر چند مسجدی ساخته باشند رفتن داخل مسجد و محرم شدن در آن لازم نیست، بلکه در بیرون مسجد هم در منطقه‌ای که میقات است اشکال ندارد.

۴. محرمات احرام

انسان، پس از پوشیدن لباس احرام و نیت و گفتن لبیک مُحرم است

و باید تا پایان اعمال عمره از کارهایی که بر محرم حرام است پرهیز کند.

مجموع کارهایی که بر محرم حرام است، بیست و چهارتاست، ولی بسیاری از آن‌ها مورد ابتلاء نیست که در این‌جا به برخی از موارد مورد ابتلا اشاره می‌شود.

* محرمات مشترک بین مردان و زنان که بر هر دو گروه حرام

است:

ـ استعمال عطریات و بوی خوش؛

ـ نگاه در آینه؛

ـ ناخن گرفتن؛

ـ زدودن مو از بدن؛

ـ کندن یا کشیدن دندان؛

ص:۳۰

- روغن مالیدن به بدن؛
- بیرون آوردن خون از بدن، مثلاً زخم کردن آن؛
- قسم خوردن به الله؛
- فخرفروشی به دیگران؛
- کندن درخت و گیاه منطقه حرم؛
- زن و شوهر نیز در حال احرام بر یکدیگر حرامند.

* محرمات مخصوص مردان:

- پوشیدن لباس دوخته؛
- پوشیدن چیزی که تمام روی پا را بگیرد؛ مثل کفش و جوراب؛
- پوشاندن سر؛
- در حال حرکت سایبان بالای سر داشتن، مثل گرفتن چتر روی سر یا در ماشین سقف دار سوار شدن؛

* محرمات مخصوص بانوان:

- پوشیدن صورت با روبند و امثال آن؛
- پوشیدن زیور برای زینت؛ زیورآلاتی که قبلاً بر تن داشته لازم نیست بیرون آورد؛
- گره زدن و سنجاق زدن به لباس احرام.

مردان برای آن‌که لباس احرام از دوششان نیفتد، می‌توانند قسمتی از آن را بر قسمتی دیگر بگذارند و با گذاشتن سنگ یا چیز دیگر و انداختن کِش به دور آن، لباس احرام را نگه دارند و به فتوای برخی از فقهاء سنجاق زدن و گره زدن آن نیز اشکال ندارد.

ص:۳۱

خود آزمایی

۱. معنی حج وعمره چیست؟

۲. مستحبات احرام کدامند؟

۳. واجبات احرام کدامند؟

۴. مکروهات احرام کدامند؟

۵. محرمات مخصوص مردان کدامند؟

ص:۳۲

ص:۳۳

درس سوم

اشاره

طواف عمره تمتع

هدف‌های آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس:

ـ با شرایط طواف کننده آشنا شویم.

ـ با مستحبات طواف آشنا شویم.

ـ با مکروهات طواف آشنا شویم.

ـ مراقبت‌های لازم در طواف را بدانیم.

پس از احرام و ورود به شهر مکه زائران باید هفت دور طواف کعبه بجای آورند که یکی از مهم‌ترین اعمال عمره و حج است، طواف دارای شرایط و واجباتی است که در این بخش به آن‌ها اشاره می‌شود.

۱. شرایط طواف‌کننده

* طهارت بدن و لباس

طواف از جهات مختلف، همچون نماز است؛ از جمله این که طواف‌کننده باید بدن و لباسش پاک باشد، افزون بر این، لباسی که بر تن دارد باید شرایط لباس نمازگزار را داشته باشد.

ص:۳۴

* طهارت از حدث

طواف‌کننده بایـد با وضو باشـد و غسـلی برعهـده او نباشـد، و چنانچه نتواند وضو بگیرد یا غسل کند باید تیمم کند. و طواف عمره بـدون طهارت صـحیح نیست، خانم‌هایی که در ایام عادت ماهیانه به سر می‌برنـد بایـد صبر کننـد و پس از پاک شـدن، غسل بجای آورند و طواف کنند.

* پوشش بدن

طواف‌کننده باید در حال طواف به مقداری که در نماز لازم است بدن خود را بپوشاند.

* ختنه

پسرها و مردها باید ختنه شده باشند و بدون آن طواف صحیح نیست.

* نیّت

طواف و سایر اعمال عمره، از عبادات است و بایـد با نیت باشد؛ یعنی گشـتن به دور کعبه باید به قصد طواف و برای اطاعت دسـتور خداوند باشد.

۲. واجبات طواف

* شروع از حجرالاسود

طواف باید از گوشه‌ای از کعبه که حجرالاسود در آن قرار دارد آغاز شود؛ همان گوشه‌ای که نزدیک درِ کعبه است.
حجرالاسود، سنگ مقدسی است که با ارتفاع حدود ۵/۱ متر از زمین در یکی از گوشه‌های کعبه کار گذاشته شده است و اکنون با یک قاب

ص:۳۵

نقره‌ای محافظت می‌شود. به هر یک از گوشه‌های کعبه، رکن و مجموع آن‌ها را ارکان کعبه می‌نامند که به ترتیب براساس دور طواف، چنین نامگذاری شده‌اند: رکن حجرالاسود، رکن عراقی، رکن شامی، رکن یمانی.

* ختم کردن به حجرالاسود

نقطه آغاز و پایان طواف حجرالاسود است، یعنی هفت دور طواف مقابل حجرالأسود به پایان می‌رسد و طواف، کمتر یا بیشتر از این مقدار صحیح نیست، امّا دقت در این امر لازم نیست و همین مقدار که عرفاً بگویند روبه‌روی حجرالاسود است کافی است. و ایستادن مقابل حَجر در آغاز طواف و در پایان آن و در پایان هر شوط از طواف لازم نیست، ولی مستحب است با دست خود به سمت حَجر اشاره کند و دست خود را ببوسد.

* هفت دور طواف کردن

طواف کعبه هفت دور است نه کمتر نه زیادتر و به هر دور آن «شوط» گفته می‌شود.

* کعبه را در طرف چپ خود قرار دادن

طواف‌کننده باید همان‌گونه که همه مسلمانان طواف می‌کنند به دور کعبه بگردد، یعنی عقب عقب نرود، برخلاف مسیر طواف‌کنندگان نچرخد، و در حال طواف رو به کعبه نباشد، ولی نگاه به سمت راست یا چپ، حتی پشت سر، اگر بدن را نگرداند اشکال ندارد.

ص:۳۶

* محدوده طواف

به فتوای اکثر مراجع تقلید، طواف کعبه در مسجدالحرام تا جایی که مردم طواف می‌کنند و عرفاً بگویند دور کعبه می‌گردد صحیح است، ولی به نظر برخی دیگر از مراجع تقلید، طواف باید در محدوده فاصله بین کعبه و مقام ابراهیم که حدود ۱۳ متر است باشد. ولی برای مقلدین این مراجع نیز اگر طواف در آن محدوده مشکل باشد یا ممکن نباشد، و نتوانند صبر کنند تا در وقت خلوت طواف کنند، در فاصله دورتر نیز اشکال ندارد.

* بیرون حجر اسماعیل طواف کردن

طواف‌کننده باید به دور حجر اسماعیل هم بگردد، یعنی در حال طواف داخلِ حجر نرود. حجر اسماعیل، فضایی است بین کعبه و دیوار نیم دایره به عرض حدود ۱۰ متر که از رکن عراقی (شمالی) تا رکن شامی (غربی) کعبه امتداد دارد، همان ضلعی که ناودان کعبه قرار دارد.

به جز شرایط و واجباتی که برای طواف گفته شد، آدابی نیز دارد که برخی مستحب و برخی مکروه است که مراعات آن‌ها نیز در طواف بر ثواب آن می‌افزاید.

۱. مستحبات طواف:

* تلاوت قرآن؛

* ذکر گفتن؛

* خواندن دعاهای واردشده؛

ص:۳۷

* به آرامی و آرامش طواف کردن؛

* استلام حجر.

مناسب است زائران در حال طواف، به ذکر، دعا و تلاوت قرآن مشغول باشند تا هم از ثواب آن بهره‌مند باشند و هم از حواس‌پرتی و شک در تعداد دورهای طواف جلوگیری شود و نیز از عجله و تند رفتن در حال طواف بپرهیزند که گاهی مزاحمت برای دیگران است.

دست زدن و بوسیدن حجرالاسود مستحب است، ولی به جهت ازدحام زیاد و اختلاط زن و مرد در کنار حَجرالاسود، از این کار در حال طواف بپرهیزند و تنها به اشاره کردن با دست به طرف آن و بوسیدن دست اکتفا کنند.

در حال خواندن ذکر و دعا و قرآن نیز صدا را بلند نکنند و از دعا خواندن و صلوات فرستادن دسته جمعی بپرهیزند تا مزاحمتی برای طواف‌کنندگان نباشد.

۲. مکروهات طواف:

* خندیدن؛

* سخن گفتن؛

* شعر خواندن؛

* خوردن و آشامیدن؛

* دست کشیدن به دیوار حِجر اسماعیل۷.

هرچند در بسیاری از امور، طواف مانند نماز است، ولی از جهاتی نیز تفاوت دارد؛ مثلاً ـ خندیدن و سخن گفتن و خوردن و آشامیدن نماز را

ص:۳۸

باطل می‌کند، ولی طواف را باطل نمی‌کند، امّا مکروه است و بهتر است از آن‌ها پرهیز شود. دست کشیدن به دیوار حجرِاسماعیل۷ به فتوای برخی از فقها جایز نیست، ولی بسیاری از آنان نیز مکروه می‌دانند.

۳. مراقبت‌هایی که در طواف باید صورت گیرد:

* هنگام شروع طواف از مقابل حجرالاسود وارد جمعیت طواف‌کنندگان نشوید که اذیت می‌شوید و مزاحمت برای طواف‌کنندگان نیز هست، بلکه مقداری جلوتر جایی که خلوت است وارد جمعیت شوید و بدون نیت طواف به راه خود ادامه دهید تا مقابل حجرالاسود برسید و از آن‌جا به نیت طواف بروید، حتی می‌توانید از مقداری پیش از طواف نیت کنید که از مقابل حجرالاسود، طواف باشد که در این صورت هرچند مقابل حَجر متوجه نباشید اشکال ندارد.

* هنگام اتمام طواف برای بیرون رفتن از صف طواف‌کنندگان از مقابل حجرالاسود بیرون نروید که موجب زحمت خود و مزاحمت و اذیت دیگران است، بلکه بدون نیت طواف همراه جمعیت راه بروید تا جایی که به راحتی از صف خارج شوید.

* در اثناء طواف، به سراغ بوسیدن کعبه، پرده کعبه، حجرالاسود و... نروید تا اشکالی در طواف شما پیش نیاید.

* هنگام طواف عجله نکنید و از هل دادن و تنه زدن به دیگران بپرهیزید و چنانچه با آرامش طواف کنید، راحت و بهتر می‌توانید ادامه دهید.

* اگر جمعیت شما را هُل داد و تندتر رفتید اشکال ندارد، حتی اگر

ص:۳۹

به قدری زیاد بود که شک کردید بی‌اختیار شدید یا نه باز هم اشکال ندارد.

* دور جمعیت حلقه نکشید، که مزاحمت برای سایر طواف‌کنندگان است.

* افراد مُسن و ناتوان و بانوان معذور در وقت مناسب دیگری برای طواف بروند تا به راحتی بتوانند به وظیفه خود عمل کنند.

خود آزمایی

۱. طواف‌کننده باید دارای چه شرایطی باشد؟

۲. واجبات طواف کدامند؟

۳. مکروهات طواف کدامند؟

۴. مراقبت‌های مهم در هنگام طواف را نام ببرید؟

ص:۴۰

ص:۴۱

درس چهارم

اشاره

نماز طواف و سعی صفا و مروه

هدف‌های آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس:

ـ با نماز طواف آشنا شویم.

ـ مستحبات نماز طواف را بدانیم.

ـ مستحبات بین طواف و سعی را بدانیم.

ـ واجبات سعی را بدانیم.

ـ مستحبات سعی را بدانیم.

پس از طواف باید دو رکعت نماز به نیت نماز طواف بخوانند.

۱. کیفیت نماز طواف

نماز طواف مانند نماز صبح است، ولی اذان و اقامه ندارد و بر مردان واجب نیست حمد و سوره آن را بلند بخوانند.

۲. مکان نماز طواف

نماز طواف را باید در مسجدالحرام، پشت مقام ابراهیم۷ بخوانند به طوری که مقام ابراهیم۷ بین نمازگزار و کعبه واقع شود و چنانچه

ص:۴۲

مسجدالحرام خلوت باشد و مزاحمتی برای دیگران نباشد، هرچه نزدیک‌تر بایستند بهتر است و به نظر برخی از فقهاء چنان‌چه دو طرف مقام (نزدیک آن) بخوانند اشکال ندارد.

مقام ابراهیم؛ سنگی است که حضرت ابراهیم۷ هنگام ساختن کعبه زیر پای خود می گذاشت و اثر پای آن حضرت به معجزه الهی بر سنگ مانده است و اکنون در مسجدالحرام به فاصله ۱۳ متر با کعبه در یک محفظه بلورین و ضریح کوچک نگهداری می‌شود.

۳. زمان نماز طواف

نماز طواف باید پس از طواف و پیش از سعی خوانده شود و با طواف نباید زیاد فاصله داشته باشد، یعنی پس از تمام شدن طواف باید نماز را بخواند به طوری که بگوید بعد از طواف، نماز طواف را خواند.

۴. شک در نماز طواف

شک در نماز طواف حکم شک در نماز واجب دو رکعتی، مثل نماز صبح را دارد؛ بنابراین:

الف) اگر در تعداد رکعت‌های نماز طواف شک کند، نماز باطل است؛

ب) اگر در اجزای نماز، مثل سجده یا تشهد شک کند، دو فرض دارد:

۱. اگر در انجام دادن آن جزء شک کند، چنان‌چه وارد جزء بعدی نشده (از محل آن نگذشته) آن جزء را بجا می‌آورد، مثلاً در رکعت دوم

ص:۴۳

پیش از تشهد شک کند یک سجده بجا آورده یا دو سجده که در این صورت یک سجده دیگر بجا می‌آورد و چنان‌چه از محل آن گذشته باشد، به شک خود اعتنا نمی‌کند و نماز صحیح است.

۲. اگر در صحّت آن جزء شک کند، یعنی نمی‌داند آن‌چه به جای آورده صحیح بوده یا نه، به شک خود اعتنا نمی‌کند و نماز صحیح است.

ج) اگر بعد از تمام شدن نماز طواف، برایش شکی پیش آید، هر چه باشد اعتنا نمی‌شود و نماز خوانده شده کفایت می‌کند.

۵. وظیفه کسانی که نمازشان صحیح نیست

نماز طواف جزء نمازهای واجب است و مانند سایر نمازها باید به طور صحیح خوانده شود و چون جزء مجموعه اعمالی است که اگر صحیح نباشد ممکن است، پی‌آمدهایی داشته باشد، مثلاً در احرام باقی بماند، دارای اهمیت ویژه‌ای است، لذا بر تمام افراد لازم است که برای تصحیح نماز خود اقدام کنند و چنانچه کسی تلاش کرد و تا وقت اعمال نتوانست تصحیح کند، باید خودش نماز طواف را بجا آورد.

۶. مستحبات نماز طواف

* خواندن سوره توحید پس از حمد در رکعت اول؛
* خواندن سوره کافرون پس از حمد در رکعت دوم؛
* بجا آوردن حمد و ثنای الهی و صلوات بر محمّد و آل محمد پس از نماز؛
* طلب قبولی نماز از خداوند؛

ص:۴۴

* خواندن دعاهای وارد شده پس از نماز.

یادآوری می‌شود چون نماز باید به طور صحیح خوانده شود، چنانچه سوره کافرون را نمی‌تواند صحیح بخواند باید هر سوره‌ای که بلد هست بخواند.

سعی صفا و مروه

یکی دیگر از اعمال عمره تمتّع، سعی بین صفا و مروه است؛ یعنی هفت مرتبه پیمودن فاصله بین صفا و مروه.
صفا و مروه دو کوه کوچک بوده نزدیک مسجدالحرام که امروزه فاصله بین آن دو را به صورت راهروی سرپوشیده ساخته‌اند.

۱. زمان سعی

سعی باید پس از نماز طواف و پیش از تقصیر انجام شود و فاصله انداختن بین نماز طواف و سعی اشکال ندارد، ولی نباید سعی را برای فردا بگذارد.

۲. مستحبات بین طواف و سعی

* قدری از آب زمزم بیاشامد و بر سر و صورت خود بریزد و بگوید:
«اَللَّهُمَّ اجْعَلْهُ عِلْماً نَافِعاً وَ رِزْقاً وَاسِعاً وَ شِفَاءً مِنْ کُلِّ دَاءٍ وَ سُقْم».
با آرامی دل و جان، بالای صفا رفته و رو به خانه کعبه کرده و حمد و ثنای الهی را بجا آورد و نعمت‌های الهی را به خاطر بیاورد و این اذکار را بگویید:

ص:۴۵

الله اکبر (هفت مرتبه)؛

الحمد لله (هفت مرتبه)؛

لا إله إلّا الله (هفت مرتبه)؛

* سپس دعاهای دیگری را که وارد شده بخواند.

۳. واجبات سعی

* سعی باید از صفا آغاز و به مروه ختم شود

یادآوری می‌شود، چون قسمتی از صفا و مروه را برداشته‌اند، بخشی از راه شیب دار و محوطه مسطح نیز جزء کوه حساب می‌شود، لذا همین که از بالای قسمت شیب‌دار، سعی را آغاز کنند صحیح است و رفتن بالای صخره‌ها لازم نیست و بر مروه نیز پس از بالا رفتن از قسمت شیب‌دار و رسیدن به قسمت مُسطح کافی است.

* هفت شوط بودن

سعی نیز مانند طواف هفت شوط است و پیمودن فاصله صفا تا مروه یک مرتبه و برگشتن از مروه به صفا مرتبه دوم به حساب می‌آید؛ بنابراین هفت شوط سعی بر مروه ختم می‌شود.

* رو به مروه و رو به صفا حرکت کردن

در حال سعی، وقتی که از صفا به مروه می‌رود باید رو به مروه باشد و نیز وقتی به طرف صفا برمی‌گردد باید رو به صفا باشد و عقب عقب یا کج کج حرکت کردن صحیح نیست.

ص:۴۶

۴. احکام سعی

* برای سعی طهارت شرط نیست، بنابراین سعی بدون وضو و با بدن و لباس نجس نیز صحیح است.
* نشستن و استراحت کردن و رفع خستگی بر صفا و مروه و در بین آن‌ها جایز نیست و اگر در بین سعی باشد، باید از همان‌جا که سعی را قطع کرده است ادامه دهد.
* سعی در طبقه دوم چون بالاتر از دو کوه است اشکال دارد.

۵. مستحبات سعی

* پیاده بجا آورد نه سواره، هرچند سواره هم ـ حتی برای توانمند ـ صحیح است.
* دعاها و اذکاری که وارد شده است را بخواند که از جمله آن‌هاست:

الله اکبر (۱۰۰ مرتبه)؛

لا اله إلّا الله (۱۰۰ مرتبه)؛

الحمد لله (۱۰۰ مرتبه)؛

سبحان الله (۱۰۰مرتبه).

* برای مردان مستحب است، فاصله‌ای که با خط و چراغ سبزرنگ مشخص شده است هَروَله کند، یعنی کمی تندتر بروند و در وقت برگشتن نیز به همان ترتیب برگردند، ولی برای زن‌ها هروله کردن مستحب نیست.

ص:۴۷

خود آزمایی

۱. نماز طواف چه تفاوتی با نماز صبح دارد؟

۲. نماز طواف در چه مکانی خوانده می‌شود؟

۳. مستحبات نماز طواف کدامند؟

۴. واجبات سعی کدامند؟

۵. مستحبات سعی کدامند؟

ص:۴۸

ص:۴۹

درس پنجم

اشاره

تقصیر و احرام حج تمتع

هدف‌های آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس:

ـ با چگونگی تقصیر آشنا شویم.

ـ احکام تقصیر را بدانیم.

ـ با واجبات احرام آشنا شویم.

ـ با محرمات احرام آشنا شویم.

ـ با مستحبات احرام آشنا شویم.

آخرین عمل از اعمال عمره تمتّع تقصیر است، یعنی چیدن مقداری از ناخن و موی سر یا صورت.

۱. زمان تقصیر

تقصیر باید پس از سعی باشد، هرچند لازم نیست فوراً تقصیر کند، ولی تا وقتی که تقصیر نکرده است، هیچ‌کدام از محرمات احرام بر او حلال نمی‌شود.

ص:۵۰

۲. مکان تقصیر

تقصیر، مکان معینی ندارد، گرچه اکنون متعارف است که بعد از سعی بر مروه تقصیر می کنند.

یادآوری می‌شود که به تازگی در کنار مروه محوطه‌ای مسقف اضافه کرده‌اند برای افرادی که سعیشان به پایان می‌رسد و برای تقصیر توقف می کنند، تا محل دور زدن مردم بر مروه شلوغ نباشد.

۳. احکام تقصیر

* با تقصیر، اعمال عمره تمتّع به پایان می‌رسد و کارهایی که به سبب احرام حرام شده بود حلال می‌شود.

* تقصیر نیز جزء اعمال عمره و از عبادات است و باید به قصد قربت و به نیت یکی از اعمال عمره انجام داده شود.

* کسی که خودش تقصیر نکرده، نباید موی شخص دیگری را

بچیند، چون هنوز محرم است و در حال احرام زدودن مو، حتی از

بدن دیگران نیز حرام است، لذا افرادی که خودشان تقصیر نکرده‌اند نمی‌توانند برای دیگران تقصیر کنند، ولی چیدن ناخنِ شخص دیگر اشکال ندارد.

* لازم نیست انسان خودش مو یا ناخن را بچیند، پس دیگران هم می‌توانند برایش تقصیر کنند، ولی خودش باید نیت کند.

* چون معمولاً محل توقف مردم برای تقصیر شلوغ است، بانوان مواظب باشند برای تقصیر، موهای سرشان را مرد نامحرم نبیند.

ص:۵۱

۴. از تقصیر عمره تمتّع تا احرام حج

اشاره

در فاصله بین تقصیر عمره تمتّع تا احرام حج برخی کارها بر حاجیان حرام است که باید از آن‌ها بپرهیزند و بسیاری کارها مستحب است که می‌توانند آن‌ها را انجام دهند.

* محرمات:

ـ به جای آوردن عمره مفرده؛

ـ تراشیدن سر؛

ـ بیرون رفتن از شهر مکه، به فتوای عده‌ای از مراجع تقلید، هرچند عده‌ای دیگر بیرون رفتن را به شرط آن که مطمئن است برای اعمال حج می‌تواند بازگردد جایز می‌دانند؛

ـ کندن و بریدن درخت و گیاه حرم؛

ـ شکار، حتی کشتن ملخ و امثال آن.

یادآوری: کندن و بریدن درخت و گیاه و نیز شکار از محرّمات مخصوص حرم است و بر کسانی که عمره تمتع بجای نیاورده باشند نیز حرام است و اختصاص به این زمان ـ فاصله تقصیر تا احرام حج ـ نیز ندارد.

* مستحبات:

اشاره

ـ تلاوت قرآن و چنانچه بتوانند یک دور کامل قرآن را در مکه بخوانند، ثواب بسیار زیادی دارد؛

ـ طواف مستحب؛

ـ نماز در مسجدالحرام و سایر مساجد معتبر مکه.

ص:۵۲

در برخی روایات آمده است که ثواب یک رکعت نماز در مسجدالحرام معادل صدهزار رکعت نماز در جای دیگر است و چه به جا و مناسب است زائران محترم از این فرصت به خوبی استفاده کنند و چنانچه نماز واجب از آن‌ها قضا شده است، آن‌ها را در مسجدالحرام در مکه یا مسجدالنبی۹ در مدینه منوره بجای آورند تا افزون بر بجای آوردن وظیفه شرعی خود از پاداش بسیار زیاد آن هم بهره‌مند شوند.

ـ زیارت قبور اولیای مدفون در قبرستان ابوطالب.

اعمال حج نیز مانند عمره با احرام آغاز می‌شود. حجاج پس از اتمام اعمال عمره تمتّع و فرا رسیدن وقت احرام حج، برای رفتن به عرفات و مشعر و منا و بجای آوردن مناسک حج آماده می‌شوند.

۱. واجبات احرام

احرام حج با عمره جز در نیت تفاوتی ندارد بنابراین واجبات احرام حج نیز عبارت است از:

* پوشیدن لباس احرام؛

* نیت؛

* لبّیک.

پس مردان باید همان دو تکه لباس احرام را با شرایطی که در اعمال عمره گفته شد بپوشند، ولی لازم نیست حتماً همان لباس احرام عمره باشد، بلکه عوض کردن آن نیز اشکال ندارد و بانوان نیز لباسی که پاک و مباح باشد و شرایط لباس نمازگزار را داشته باشد و حریر نیز نباشد می‌پوشند.

ص:۵۳

پوشیدن لباس احرام و گفتن لبیک به نیت یکی از اعمال حج؛

یعنی احرام و به قصد طاعت الهی باشد، و تفاوت آن با عمره در این است که در آن‌جا به قصد عمره تمتّع مُحرم می‌شدند و این‌جا به قصد حج تمتّع.

کسانی که حج واجب خود را بجا آورده‌اند، به قصد استحباب و کسانی که از طرف دیگران آمده‌اند به قصد نیابت از او محرم می‌شوند.

یادآوری: اعمال عمره و حج به هر نیتی شروع شود، یعنی به هر نیتی محرم شود باید به همان نیت به پایان ببرد.

۲. زمان احرام

احرام حج باید در ماه‌های حج باشد؛ یعنی شوال، ذی القعدهٔ و ذی الحجّهٔ، ولی در حج تمتّع باید پس از اتمام اعمال عمره تمتّع باشد و نیز از نظر پایان وقت باید زمانی محرم شود که پیش از ظهر روز نهم ذی الحجهٔ به صحرای عرفات برسد تا وقوف در عرفات را که از ظهر روز عرفه است آغاز کند.

۳. مکان احرام

مکان احرام حج، شهر مکه است و به فتوای بسیاری از مراجع تقلید احرام در قسمت‌های جدید و توسعه یافته شهر مکه نیز صحیح است، هرچند برخی نیز احتیاط لازم می‌دانند که در مکه قدیم که حوالی مسجدالحرام است محرم شوند.

ص:۵۴

۴. مستحبات احرام

* پاکیزه کردن بدن و چیدن ناخن و شارب.

* غسل احرام.

* محرم شدن پس از نماز ظهر و اگر امکان نداشت، پس از نماز واجب دیگر و اگر آن هم ممکن نیست، پس از شش یا دو رکعت نماز مستحب.

* خواندن سوره توحید پس از حمد در رکعت اول و سوره کافرون در رکعت دوم در نماز پیش از احرام.

* حمد و ثنای الهی و صلوات بر پیامبر۹، پس از نماز.

* خواندن دعاهایی که وارد شده است.

* تکرار تلبیه در موارد ذیل:

ـ وقت برخاستن از خواب؛

ـ بعد از هر نماز واجب و مستحب؛

ـ وقت رسیدن به شخص سواره؛

ـ هنگام بالا رفتن از تل (تپه) یا سرازیر شدن از آن؛

ـ وقت سوار یا پیاده شدن؛

ـ آخر شب؛

ـ وقت سحر؛

ـ تکرار لبیک‌ها تا ظهر روز عرفه است، اما وقتی که ظهر فرا رسید باید تلبیه را قطع کنند.

* و نیز مستحب است در صورت امکان در مسجدالحرام و اگر ممکن بود در حجر اسماعیل۷ یا نزد مقام ابراهیم۷ محرم شوند.

ص:۵۵

۵. محرمات احرام

محرمات احرام حج، همان محرمات احرام عمره است که تفصیل آن خواهد آمد، ولی باید توجه داشت که حرکت از مکه به عرفات چنانچه در روز باشد، مردان مُحرم نباید ماشین سقف‌دار سوار شوند.

خود آزمایی

۱. معنی تقصیر چیست؟

۲. تقصیر درچه مکانی انجام می‌گیرد؟

۳. واجبات احرام حج تمتع کدامند؟

۴. زمان و مکان احرام حج تمتع را مشخص نمایید.

۵. مستحبات احرام کدامند؟

ص:۵۶

ص:۵۷

درس ششم

اشاره

وقوف در عرفات و مشعرالحرام

هدف‌های آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس:

ـ چگونگی وقوف را بدانیم.

ـ با آداب و برنامه‌های روز عرفه آشنا شویم.

ـ واجبات وقوف را بدانیم.

ـ مستحبات وقوف را بدانیم.

دومین عمل از اعمال حج، وقوف در عرفات است. عرفات صحرایی مقدس است بیرون مکه با فاصله حدود ۲۰ کیلومتر تا مسجدالحرام و چند کیلومتر با شهر مکه، حجاج پس از احرام در مکه روانه این صحرا می‌شوند تا یکی دیگر از وظایف واجب خود در حج را بجای آورند.

۱. معنای وقوف

وقوف در لغت به معنای ایستادن است، ولی در اصطلاح فقهی «حضور در مکانی خاص» است، بنابراین در روز عرفه حجاج باید در

ص:۵۸

عرفات حاضر شوند و در آن‌جا بمانند و لازم نیست ایستاده باشند، بلکه نشسته و خوابیده و در حال حرکت نیز اشکال ندارد.

۲. زمان وقوف

زمان وقوف به عرفات از ظهر روز نهم ذی الحجهٔ (عرفه) تا غروب است که این مدت را به طور کامل باید در آن‌جا بمانند، لذا لحظه‌ای پیش از ظهر شرعی تا لحظه‌ای پس از غروب باید باشند تا یقین کنند تمام وقت را در عرفات بوده‌اند و چنانچه کسی عمداً دیرتر به عرفات وارد شود گناه کرده و چنانچه زودتر برود، علاوه بر آن که گناه کرده، یک شتر کفاره هم بر او واجب می‌شود.

۳. مکان وقوف

مکان وقوف، صحرای عرفات است، هرجای آن که باشد و امروزه حدود عرفات با تابلوهای زردرنگ مشخص شده که سمت بیرونی آن نوشته شده: «بدایهٔ عرفات» و سمت درونی آن نوشته شده: «نهایهٔ عرفات». زائران نباید از این حدود بگذرند، ولی اگر کسی بخشی از وقت را بیرون عرفات باشد و دوباره به عرفات برگردد، هرچند گناه کرده، ولی وقوف او اشکال ندارد.

۴. اقسام وقوف

وقوف در عرفات دو قسم است: اختیاری و اضطراری.

کسانی که عذری ندارند باید تمام وقت (از ظهر تا غروب) در عرفات باشند که وقوف در این مدت را «وقوف اختیاری» می‌گویند و

ص:۵۹

کسانی که عـذری دارنـد و نمی‌تواننـد روز عرفه به عرفات برونـد، یا به جهتی به وقوف اختیاری نرسـیدند، بایـد بخشـی از شب عید قربان را در عرفات بمانند که وقوف در این مدت را «وقوف اضطراری» می گویند.

۵. ترک وقوف

وقوف در عرفات از ارکان حـج است و اگر کسـی عمداً آن را ترک کند، یعنی بدون عذر در روز نهم به عرفات نرود، حج او باطل است. ولی چنانچه با عـذر ترک شده، باید وقوف اضـطراری بجای آورد و اگر وقوف اضـطراری هم نتواند بجای آورد باید خود را به وقوف در مشعر برساند.

۶. مستحبات وقوف

* با طهارت بودن در حال وقوف؛
* غسل و بهتر است نزدیک ظهر باشد؛
* پرهیز از هر چه موجب حواس‌پرتی است؛
* اگر از سمت مکه می‌آید، وقوف او سمت چپ جبل الرحمهٔ باشد؛
* وقوف در پایین کوه و در زمین هموار باشد (بالا رفتن از کوه مکروه است)؛
* در اول وقت، نماز ظهر و عصر را به یک اذان و دو اقامه بجا آورد؛

۷. آداب روز عرفه

* خواندن دعاهایی که وارد شده است.
* خواندن دعای معروف امام حسین۷ یا دعای امام سجاد۷ در روز عرفه.

ص:۶۰

۸. برنامه‌های روز عرفه

اشاره

اکنون برای بهره‌مندی بهتر از فرصت طلایی روز عرفه حجاج ایرانی برنامه‌های ویژه‌ای دارند که افزون بر مستحبات و آدابی که ذکر شد، برنامه عمومی صبح و عصر به صورت گروهی و دسته‌جمعی برگزار می‌شود که بدین شرح است:

الف) صبح: مراسم برائت از مشرکان:

که یکی از وظایف مهم حجاج در این ایام است و در عصر پیامبر۹ و به دستور ایشان اجراء شده و سال‌ها متروک مانده بود. در سال‌های اخیر به امر بنیانگذار جمهوری اسلامی، امام خمینی۱ احیا شده و حجاج ایرانی و جمع زیادی از حجاج سایر کشورها این مراسم باشکوه را برگزار می‌کنند که در این سال‌ها صبح روز عرفه در عرفات برگزار می‌شود.

ب) عصر: دعای روز عرفه:

هر چند بسیاری از کاروان‌های حج و حجاج محترم در این روز و در این مکان مقدس دعای معروف امام حسین۷ یا امام سجاد۷ را می‌خوانند ولی هرساله به طور دسته جمعی در خیمه‌گاه بعثه حج تعداد زیادی از زائران حضور پیدا می‌کنند و دعای عرفه را به صورت دسته‌جمعی می‌خوانند که از شکوه و جلوه خاصی برخوردار است.

* * *

سومین عمل از اعمال حج، وقوف در مشعرالحرام است.

مشعرالحرام یکی از اماکن مقدس بیرون شهر مکه است و در کنار وادی منا و با فاصله حدود پنج کیلومتری از عرفات قرار دارد که اکنون

ص:۶۱

بر اثر توسعه شهر مکه، فاصله چندانی با شهر ندارد.

نام دیگر مشعرالحرام «مُزدَلِفه» است.

۱. زمان وقوف

زمان وقوف در مشعرالحرام از اذان صبح تا طلوع آفتاب روز عید قربان است. حجاج، پس از غروب از عرفات بیرون می‌آیند و روانه مشعرالحرام می‌شوند و شب عید را در مشعر سپری می‌کنند و به فتوای بسیاری از فقها شب عید را نیز باید به نیت اطاعت الهی در آن‌جا بمانند و از اذان صبح نیت وقوف داشته باشند.

۲. مکان وقوف

مکان وقوف مشعرالحرام است، هرجای آن که باشد و هم اکنون حدود مشعرالحرام با تابلوهایی به رنگ بنفش مشخص شده که سمت بیرونی آن‌ها نوشته شده «بدایهٔ مُزدلفهٔ» و سمت داخلی آن‌ها «نهایهٔ مزدلفهٔ» که وقوف در خارج از این حدود صحیح نیست.

۳. اقسام وقوف

وقوف در مشعرالحرام سه قسم است:

الف) اختیاری؛

ب) اضطراری شبانه؛

ج) اضطراری روزانه.

وقوف اختیاری: از اذان صبح است تا طلوع آفتاب روز عید قربان.

وقوف اضطراری شبانه: بخشی از شب عید است، پیش از اذان صبح،

ص:۶۲

هرچند اندکی از آن.

وقوف اضطراری روزانه: بخشی از نیمه اول روز عید است، یعنی از طلوع آفتاب تا ظهر، هرچند اندکی از آن.

۴. کوچ از مشعرالحرام

هرچنـد زمـان وقوف تا طلوع آفتاب است ولی حجاج می‌تواننـد کمی پیش از طلوع آفتاب از مشـعر حرکت کننـد، ولی بنابر احتیاط نباید پیش از طلوع از وادی «مُحسّر» که حد فاصله بین مشعر و منا است و قریب به ۳۰۰ متر است بگذرند.

۵. وظیفه معذوران

برخی افراد می‌تواننـد پیش از اذان صـبح از مشـعرالحرام کوچ کننـد، یعنی بـا انجـام دادن وقوف اضـطراری شـبانه از آن‌جا برونـد و وقوف بین الطلوعین بر آن‌ها واجب نیست، هرچند به فتوای برخی از فقها، همین افراد نباید پیش از نصف شب از آن‌جا بروند، بلکه باید قدری پس از نیمه شب هرچند اندك در آن‌جا باشند و آن افراد عبارتند از:

بانوان، کودکان، بیماران، پیرمردان، ناتوانان، پرستاران و راهنمایان آن‌ها.

۶. واجبات و مستحبات وقوف

در مشـعرالحرام کاری جز حضور در آن‌جا به قصد وقوف، قربهً الی الله واجب نیست، ولی مسـتحبات زیادی دارد که برخی از آن‌ها بدین شرح است:

ص:۶۳

* هر مقدار از شب را که بتواند، به عبادت و اطاعت الهی مشغول باشد.

* بخشی از وقت را هرچند کم به ذکر الهی مشغول باشد، و برخی از فقها ذکر گفتن در مشعرالحرام را بنابر احتیاط، لازم دانسته‌اند.

* سنگ‌ریزه‌هایی که در منا باید به جمرات بزند در مشعر جمع‌آوری کند.

* دعاهایی که وارد شده بخواند.

۷. شرایط سنگ‌ریزه‌ها

سنگ‌ریزه‌هایی که برای رمی جمع‌آوری می‌کنند باید این شرایط را داشته باشد:

* زیاد بزرگ و زیاد کوچک نباشد، به طوری که به آن ریگ گفته شود، پس سنگ بزرگ و شن‌ریزه کفایت نمی‌کند.

* سنگ باشد؛ کلوخ، سفال، سیمان، موزائیک و آجر نباشد.

* از حرم باشد. مشعرالحرام و منا و شهر مکّه ـ مگر قسمتی که از تنعیم گذشته است ـ جزء منطقه حرم است، ولی عرفات بیرون از حرم است.

* دیگری آن را در رمی به کار نبرده باشد.

* مباح باشد، رمی با ریگ غصبی و ریگی که دیگری برای خود برداشته صحیح نیست و ریگ گرفتن از دیگران که با رضایت بدهد اشکال ندارد.

لازم نیست ریگ‌ها را خودِ انسان جمع کند، بلکه اگر شخص دیگری هم جمع کند به او بدهد اشکال ندارد.

ص:۶۴

خود آزمایی

۱. وقوف به چه معنی است؟

۲. زمان و مکان وقوف کدامند؟

۳. وقوف اختیاری و اضطراری چیست؟

۴. واجبات وقوف کدامند؟

۵. مستحبات وقوف کدامند؟

ص:۶۵

درس هفتم

اشاره

واجبات منا (۱)

هدف‌های آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس:

ـ با اعمال منا آشنا شویم.

ـ واجبات رمی را بدانیم.

ـ مستحبات رمی را بدانیم.

ـ شرایط، زمان و مکان قربانی را بشناسیم.

پس از طلوع آفتاب روز دهم ذی الحجهٔ (عید قربان) حجاج برای بجای آوردن بقیه اعمال حج از مشعرالحرام بیرون آمده و روانه منا می‌شوند.

منا، سرزمینی است واقع بین دو رشته کوه نزدیک مشعرالحرام و مکه که از انتهای وادی مُحسّر تا جمره عقبه امتداد دارد.

اعمالی که در منا باید انجام دهند بدین شرح است:

* رمی جمره عقبه؛

* قربانی در روز عید قربان؛

* حلق یا تقصیر؛

ص:۶۶

* بیتوته (شب‌های ۱۱ و ۱۲ ذی الحجهٔ)؛

* رمی جمرات (روزهای ۱۱ و ۱۲ ذی الحجهٔ).

۱. رمی جمره عقبه

۱. در آخر منا سه جمره وجود دارد که اولی «جمره اولی»، دومی «جمره وسطی» و سومی «جمره کُبری یا عقبه» نام دارد.

تـا چنـد سـال پیش این سه جمره به صورت سه سـتون سـنگی به عرض کمتر از یـک متر بوده، ولی اکنون به سـبب ازدحام جمعیت حجاج و مشکلاتی که هنگام رمی پیش می‌آمد آن‌ها را توسعه داده‌اند و به صورت یک دیوار چند متری ساخته شده است.

اولین عمل واجب در روز عید قربان زدن هفت عدد ریگ به جمره عقبه است.

۲. واجبات رمی

* نیت: رمی نیز مثل سایر اعمال حج از عبادات است و باید با قصد قربت و بدون هرگونه ریا و خودنمایی صورت پذیرد.

* سـنگ‌ها هفت عدد باشد، یعنی هفت عدد سـنگ‌ریزه باید به جمره زده شود، ولی لازم نیست پشت سـر هم بخورد، پس اگر مثلاً دو عدد از آن‌ها به جمره بخورد و سومی نخورد، چهارمی اگر به ستون بخورد، سوم حساب می‌شود.

* سنگ‌ها را بیاندازد، پس اگر جلو برود و سنگ بگذارد کفایت نمی‌کند.

* سنگ به جمره بخورد.

* با پرتاب به جمره بخورد، پس اگر با برخورد به جایی یا با برخورد

ص:۶۷

سنگ دیگران به جمره برخورد کند کافی نیست.

* به تدریج بزند، پس اگر چند سنگریزه را با هم به جمره بزنند کافی نیست بلکه یکی حساب می‌شود.

۳. مستحبات رمی

اشاره

برخی از مستحبات رمی بدین شرح است.

* با طهارت بودن هنگام رمی.

* هر سنگی که می‌اندازد تکبیر بگوید.

* جمره عقبه را پشت به قبله و در روزهای بعد که جمره اولی و وسطی را نیز رمی کند، آن دو را رو به قبله رمی کند، یعنی هنگام پرتاب ریگ‌ها، رو به قبله باشد.

* دعاهایی که در رمی وارد شده است بخواند.

قربانی

حجاج در روز عید قربان پس از رمی جمره عقبه باید حیوانی را در راه خدا به عنوان یکی از اعمال حج ذبح کنند.

۱. حیوان‌هایی که می‌توان ذبح کرد:

* گوسفند؛

* گاو؛

* شتر.

ص:۶۸

۲. زمان قربانی

قربانی باید روز عید، پس از رمی جمره عقبه و پیش از حلق یا تقصیر انجام شود، ولی چنانچه در روز عید موفق نشد، فردای آن روز باید عمل کند، و به فتوای برخی از فقها، ذبح در شب نیز برای کسی که روز عید موفق به ذبح نشده صحیح است.

۳. شرایط قربانی

حیوانی که به عنوان قربانی ذبح می‌شود شرایطی باید داشته باشد که اهم آن‌ها بدین شرح است:

* سالم باشد.

* خیلی پیر نباشد.

* ناقص‌العضو نباشد، مثلاً بیضه‌هایش را نکوبیده باشند، کور و لنگ و دُم بریده یا گوش بریده یا شاخ شکسته نباشد.

* لاغر نباشد، چاق بودن شرط نیست، ولی نباید لاغر باشد.

* سن آن کامل باشد، یعنی:

ـ گوسفند (بز): کمتر از دو سال نداشته باشد؛

ـ گوسفند (میش): به احتیاط واجب کمتر از یک سال نداشته باشد و داخل در دوسال شده باشد.

ـ گاو: کمتر از دو ساله نباشد و وارد سال سوم شده باشد.

ـ شتر: کمتر از پنج ساله نباشد، بلکه وارد سال ششم شده باشد.

یادآوری: لازم نیست حیوان قربانی، نر باشد، اما مستحب است شتر یا گاو ماده باشد و گوسفند نر باشد.

ص:۶۹

۴. نیابت در قربانی

حاجی می‌توانـد خودش حیوان را ذبـح کند و می‌تواند به شـخص دیگری نیابت بدهد تا او از طرفش حیوان را ذبح کند. پس نیابت در قربانی برای کسـی که خودش توانایی ذبـح دارد، اشـکال ندارد، ولی باید توجه داشت که در سال‌های اخیر و در کشـتارگاه‌های جدید، به جهت ازدحام، همه حجاج نمی‌توانند به کشتارگاه بروند و زن‌ها را نیز راه نمی‌دهند.

۵. مکان قربانی

قربانی باید در منا انجام پذیرد، ولی در سال‌های اخیر به جهت ممنوعیت ذبح در منا و ایجاد کشـتارگاه‌هایی در خارج ـ ولی نزدیک ـ منا، از آن‌جا که چاره‌ای جز این نیست، به فتوای مراجع تقلید ذبح در مسلخ‌های جدید کفایت می‌کند.

۶. مصرف قربانی

احتیاط مستحب است، قربانی را سه قسمت کنند:

ـ یک قسمت آن را هدیه بدهند؛

ـ قسمت دیگر را صدقه بدهند؛

ـ و باقیمانده را بخورند.

یـادآوری: برخی از فقهاء این احتیاط را لازم دانسـته‌اند، ولی امروزه عمل به احتیاط دشوار است، چون تمام قربانی‌ها با دسـتگاه‌های مکـانیزه بسـته‌بندی می‌شود و برای اسـتفاده مردم فقیر برخی از کشورهـا فرسـتاده می‌شود و برداشـتن و تقسـیم آن‌ها دشوار و گاهی غیرممکن است.

ص:۷۰

خود آزمایی

۱. در منا چه اعمالی انجام می گیرد؟

۲. انواع جمره کدامند؟

۳. مستحبات رمی کدامند؟

۴. قربانی باید دارای چه شرایطی باشد؟

۵. قربانی را در چه مواردی می‌توان به مصرف رساند؟

ص:۷۱

درس هشتم

اشاره

واجبات منا (۲)

هدف‌های آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس:

ـ با چگونگی تقصیر آشنا شویم.

ـ زمان و مکان تقصیر را بدانیم.

ـ مستحبات تقصیر را بدانیم.

ـ زمان و مکان بیتوته را بدانیم.

ـ با چگونگی رمی جمرات آشنا شویم.

حلق یا تقصیر

اشاره

آخرین عمل از اعمال روز عید در منا حلق یا تقصیر است.

حلق به معنای تراشیدن موهای سر و تقصیر به معنای کوتاه کردن قدری از مو و ناخن است.

۱. افراد موظف به حلق

کسانی که باید سر بتراشند عبارتند از:

* کسی که سال اول حج او باشد، چه واجب، چه مستحب، برای

ص:۷۲

خودش یا برای دیگری؛ به فتوای برخی از فقهاء، چنین فردی نیز می‌تواند تقصیر کند ولی حلق افضل است.

* کسی که موی خود را به منظوری چسبانده باشد؛

* کسی که موی سر را جمع کرده و به هم پیچیده و گره زده و بافته باشد.

۲. افراد موظف به تقصیر

کسانی که باید تقصیر کنند، عبارتند از:

* بانوان، و اگر حلق کنند کافی نیست؛

* کسانی که موی سر ندارند.

۳. زمان حلق یا تقصیر

زمان حلق یا تقصیر، روز عید است، از طلوع تا غروب آفتاب، ولی برخی از فقهاء احتیاط مستحب می‌دانند که حلق یا تقصیر روز عید باشد و تأخیر آن تا روز سیزدهم ذی‌الحجه را جایز می‌دانند و نیز برخی از فقهاء حلق در شب را برای کسی که در روز موفق به این عمل نشده است کافی می‌دانند.

۴. مکان حلق یا تقصیر

حلق یا تقصیر باید در منا انجام پذیرد و در بیرون منا صحیح نیست، لذا کسانی که برای قربانی به کشتارگاه رفته یا به جهتی دیگر از منا خارج شده‌اند باید توجه داشته باشند که برای حلق یا تقصیر باید به منا برگردند.

کسی که نمی‌تواند برای حلق یا تقصیر به منا برود، هرجا که هست حلق یا تقصیر می‌کند و موی خود را به منا می‌فرستد.

ص:۷۳

۵. مستحبات حلق یا تقصیر

* در تراشیدن سر، ابتدا از سمت راست جلوی سر شروع کند.

* موی سر خود را در منا در خیمه خود دفن کند. (امروزه در برخی موارد عمل به این استحباب ممکن نیست)

* بهتر است، پس از تراشیدن سر، از اطراف ریش و شارب خود را بزند و ناخن خود را بگیرد.

* هنگام حلق یا تقصیر، این دعا را بخواند:

«اللهم اَعْطِنی بکلّ شعرهٔ نوراً یوم القیامهٔ»

۶. مستحبات روز عید

روز عیـد، روز بسـیار شـریفی اسـت و جـدای از آنچه در منـا برای حجـاج واجب یـا مسـتحب است، آداب زیـادی دارد که از جمله مستحبات آن روز عبارت است از:

* غسل؛

* نماز عید، مانند نماز عید فطر؛

* خواندن دعای ندبه؛

* خواندن سایر دعاهایی که وارد شده است؛

* خواندن تکبیرها که کیفیت آن‌ها خواهد آمد.

۷. مستحبات منا

به جز مسـتحبات رمی جمرات، قربانی، حلق یا تقصیر که آن‌ها نیز در منا انجام می‌شود، اعمال زیر نیز جزء مستحبات منا شمرده شده است:

* ماندن در منا در روزهای یازدهم و دوازدهم و بیرون نرفتن از آن‌جا

ص:۷۴

حتی برای طواف مستحب؛

* تکبیر گفتن، پس از پانزده نماز که اولی آن‌ها نماز ظهر روز عید است، و در غیر منا پس از ده نماز مستحب است و بهتر است این تکبیرها را بگوید:

«الله اکبر، الله اکبر، لا اله الاّ الله والله اکبر، الله اکبر ولله الحمد، الله اکبر علی ما هدانا، الله اکبر علی ما رزقنا من بهیمهٔ الأنعام، والحمد لله علی ما أبلانا».

* خواندن نمازهای واجب و مستحب در مسجد خیف.

خواندن صد رکعت نماز در مسجد خیف و گفتن سبحان الله، لا اله الاّ الله و الحمد لله هرکدام صدمرتبه، ثواب بسیار زیادی دارد، ولی متأسفانه در طول سال، درِ این مسجد بسته است و در ایام منا نیز به جهت بی‌برنامگی و سوء مدیریت، عدّه‌ای از زائران در آن‌جا می‌خوابند و می‌نشینند که نماز خواندن در آن‌جا بسیار دشوار شده است.

بیتوته

۱. تعریف بیتوته

یکی دیگر از واجبات حج بیتوته است. بیتوته به معنای «شب را در جایی گذراندن» است.

۲. زمان بیتوته

تمام حجاج (چه آن‌ها که برای اعمال بعد از منا به مکه رفته‌اند و چه آن‌ها که نرفته‌اند) باید شب‌های یازدهم و دوازدهم ذی‌حجه را از غروب

ص:۷۵

آفتاب تا نیمه شب با قصد قربت در منا باشند، بنابراین آن‌ها که به مکه رفته‌اند باید قبل از غروب به منا برگردند.

به فتوای برخی از فقهاء، حجاج می‌توانند نیمه اول یا نیمه دوم شب را در منا بیتوته کنند.

۳. مکان بیتوته

مکـان بیتوته، منا است که حـدود آن با تابلوهای آبی رنگ مشـخص شـده که بر قسـمت بیرونی آن‌ها نوشـته شـده «بدایـهٔ منا» و در قسمت درونی آن نوشته شده «نهایهٔ منا»؛ لذا حجاج در وقت بیتوته نباید از این حدود خارج شوند و چنانچه از منا بیرون رفته‌اند باید پیش از وقت بیتوته به منا برگردند تا تمام وقت بیتوته را در منا باشند.

۴. کسانی که بیتوته بر آن‌ها واجب نیست

* بیماران و پرستاران آن‌ها و کسانی که ماندن در منا برایشان مشقت دارد.

* کسانی که در مکه، تمام شب را تا صبح به عبادت خدا مشغول باشند و کار دیگری به جز کارهای ضروری نکنند.

* کسانی که ترس آن دارند اگر در منا بمانند، اموالی از آن‌ها در مکه از بین برود.

کسانی که در مکه به عبادت مشغول می‌شوند می‌توانند اعمال مکه (طواف و نماز...) را بجای آورند.

عبادت در مکه لازم نیست در مسـجدالحرام یا در مکه قدیم باشد، بلکه در هر جای مکه هرچند در قسـمت‌های توسـعه یافته اشکال ندارد.

ص:۷۶

۵. ترک بیتوته

کسی که تمام بیتوته را ترک کند، یعنی جزء معذورین نباشد و هیچ مقدار از شب را در منا نباشد، باید یک گوسفند کفاره بدهد.
کسی که بخشی از شب را در منا نباشد، مثلاً ـ به مکه رفته و در برگشت به منا دیرتر از وقت بیتوته رسیده، بر او نیز بنابر احتیاط واجب، یک گوسفند واجب می‌شود.
یادآوری: به فتوای مراجعی که نیمه دوم شب را برای بیتوته کافی می‌دانند، کسی که نیمه اول شب را در منا نباشد، باید نیمه دوم را بماند و به فتوای مراجعی که نیمه اول را واجب می‌دانند چنین شخصی بنابر احتیاط واجب باید نیمه دوم را بیتوته کند و یک گوسفند نیز کفاره بدهد.

۶. محاسبه نیمه شب برای بیتوته

چون نحوه محاسبه نیمه شب در وقت نماز برای مشخص شدن پایان وقت نماز عشاء با این‌جا تفاوت دارد، لذا نحوه محاسبه نیمه شب یادآوری می‌شود:
* بنابر احتیاط واجب، شب را از غروب تا طلوع آفتاب حساب کنند.
* بنابر احتیاط مستحب، شب را از مغرب شرعی تا طلوع آفتاب حساب کنند.

رمی جمرات

اشاره

یکی دیگر از اعمال حج، رمی جمرات است؛ یعنی سنگ زدن به جمرات به همان شیوه‌ای که در بحث رمی جمره عقبه گذشت.

ص:۷۷

۱. واجبات رمی

واجبات رمی همان است که در بحث رمی جمره عقبه گذشت.

۲. زمان رمی

زمان رمی روزهای یازدهم و دوازدهم ذی‌حجه است و در این دو روز باید در فاصله طلوع تا غروب آفتاب انجام داده شود.
اگر رمی را فراموش کند، باید روز بعد آن را قضا کند.

۳. رمی شبانه

رمی جمرات باید در روز انجام داده شود، ولی کسی که از رمی در روز معذور باشد، می‌تواند در شب بجا آورد.
یادآوری: بانوان می‌تواننـد رمی جمره عقبه که در روز عید باید بجا آورده شود، در شب انجام دهند، هرچند از رمی در روز معذور نباشند، ولی رمی روزهای یازدهم و دوازدهم را مانند دیگران باید روز انجام دهند، مگر آن که عذری داشته باشند.

۴. ترتیب رمی

در روزهای یازدهم و دوازدهم ذی الحجهٔ، ابتـدا باید به جمره اولی، سـپس وسـطی و در پایان به جمره عقبه سـنگ بزنند و مراعات این ترتیب لازم است.

۵. شکیات رمی

* اگر شک کند، ریگی که پرتاب کرده به جمره خورده یا نه، باید ریگ دیگری بزند.

ص:۷۸

* اگر شک کند هفت سنگ زده یا کمتر، باید آن‌قدر بزند تا مطمئن شود هفت عدد از آن‌ها به جمره خورده است.

* بعد از فارغ شدن از رمی و انصراف از محل با این‌که یقین داشته هفت عدد زده، به شک خود اعتنا نکند.

۶. مستحبات رمی جمرات

آن چه در رمی جمره عقبه مستحب است ـ که در درس دوازدهم گذشت ـ در رمی جمرات نیز مستحب است.

۷. کوچ از منا

در روز دوازدهم ذی الحجهٔ، بعد از ظهر شرعی، حجاج می‌توانند از منا خارج شوند، ولی چنان‌چه کسی آن روز از منا نرود تا آفتاب غروب کند، باید شب سیزدهم را نیز در آن‌جا بیتوته کند و روز سیزدهم نیز جمرات را به همان ترتیب روزهای گذشته رمی کند.

خود آزمایی

۱. حلق یا تقصیر به چه معنی است؟

۲. چه کسانی موظف به حلق می‌باشند؟

۳. چه کسانی موظف به تقصیر می‌باشند؟

۴. مستحبات منا کدامند؟

۵. بیتوته بر چه کسانی واجب نیست؟

۶. رمی در چه زمانی انجام می‌گیرد؟

ص:۷۹

درس نهم

اشاره

اعمال پس از منا

هدف‌های آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس:

ـ اعمالی را که باید پس از منا در مکه انجام گیرد، بدانیم.

ـ زمان و کیفیت اعمال مکه را بدانیم.

ـ مراحل خروج از احرام را بدانیم.

ـ با مسائل مربوط به اعمال مکه آشنا شویم.

پس از اعمال منا حجاج باید به مکه برگردند برای پنج عمل از اعمال حج که معروف است به اعمال مکه.

۱. اعمال مکه و ترتیب آن‌ها

اعمالی که در مکه باید بجای آورند، به ترتیب به این شرح است:

* طواف حج؛

* نماز طواف حج؛

* سعی بین صفا و مروه؛

* طواف نساء؛

* نماز طواف نساء.

ص:۸۰

۲. زمان اعمال مکه

گرچه وقت این اعمال تا پایان ماه ذی الحجهٔ است و حاجی می‌تواند در منا بماند برای بقیه اعمالی که در منا بجای آورده می‌شود، یعنی بیتوته و رمی جمرات، ولی احتیاط مستحب است در روز عید قربان پس از اعمال روز عید بجای آورده شود.

۳. کیفیت اعمال مکه

کیفیت طواف و نماز طواف و سعی در حج با عمره تفاوتی ندارد، به جز در نیت. بنابراین تمام شرایط و واجباتی که در آن‌جا گفته شد، در این‌جا نیز باید مراعات شود.

۴. طواف نساء

کیفیت طواف نساء و نماز آن، مانند طواف عمره و نماز آن است، ولی باید به نیت طواف نساء و نماز طواف نساء بجا آورده شود. طواف نساء و نماز آن، اختصاص به مردان ندارد، بلکه بر تمامی کسانی که حج یا عمره مفرده بجا می‌آورند واجب است.

۵. مراحل خروج از احرام

بیرون رفتن از احرام حج و حلال شدن محرمات احرام سه مرحله دارد:

مرحله اول: با حلق یا تقصیر که تمام محرمات حلال می‌شود، به جز بوی خوش و عطریات و زن و مرد.

ص:۸۱

مرحله دوم: پس از بجا آوردن طواف حج و نماز آن و سعی، بوی خوش و استعمال عطریات نیز حلال می‌شود.

مرحله سوم: پس از طواف نساء و نماز آن، زن و شوهر بر یکدیگر حلال می‌شوند.

۶. فاصله بین اعمال

* بین طواف حج و نماز آن نباید زیاد فاصله شود، بلکه باید پس از طواف، نماز آن نیز بجا آورده شود.

* بین نماز طواف و سعی، فاصله انداختن اشکال ندارد، ولی نباید سعی را برای فردا بگذارد.

* بین سعی و طواف نساء، فاصله انداختن اشکال ندارد و لازم نیست فوراً طواف نساء را بجا آورد و تأخیر انداختن آن، حتی تا چند روز بعد هم اشکال ندارد، ولی تا زمانی که مرد مُحرم طواف نساء و نماز آن را بجا نیاورد، زن بر او حلال نمی‌شود و نیز زن مُحرم تا وقتی که طواف نساء و نماز آن را بجا نیاورد، مرد بر او حلال نمی‌شود.

* بین طواف نساء و نماز آن، نباید زیاد فاصله شود، بلکه پس از طواف باید نماز آن را نیز بخواند.

۷. موارد تقدّم اعمال پس از منا بر وقوف

اعمال مکه باید پس از منا بجا آورده شود، و مقدم داشتن آن‌ها بر وقوف جایز نیست، مگر برای افرادی که در ذیل آورده می‌شود که این افراد می‌توانند پس از احرام حج، پیش از رفتن به عرفات آن‌ها را بجا

ص:۸۲

آورند:

* پیرمردان و پیرزنانی که در مراجعت از منا به خاطر ازدحام جمعیت از بجا آوردن اعمال ناتوان باشند یا نتوانند به مکه برگردند.

* بیمارانی که بعد از مراجعت از منا نمی‌توانند به خاطر ازدحام جمعیت، طواف کنند یا می‌ترسند که نتوانند.

* زنانی که می‌ترسند به خاطر حیض یا نفاس پس از برگشت از منا نتوانند این اعمال را بجا آورند و نمی‌توانند تا وقت پاك شدن صبر کنند.

* کسانی که می‌دانند تا آخر ذی الحجۀ به جهتی نمی‌توانند اعمال مکه را انجام دهند.

خود آزمایی

۱. پس از منا چه اعمالی در مکه باید بجای آورده شود؟

۲.کیفیت طواف و نماز طواف و سعی در حج با عمره چه تفاوتی دارند؟

۳. مراحل بیرون رفتن از احرام حج و حلال شدن محرمات احرام کدامند؟

۴. آیا می‌توان بین نماز طواف و سعی فاصله انداخت؟

ص:۸۳

درس دهم

اشاره

محرمات احرام

هدف‌های آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس:

ـ با محرمات ویژه آقایان در احرام آشنا شویم.

ـ با محرمات ویژه بانوان در احرام آشنا شویم.

ـ با محرمات مشترک بین بانوان و آقایان آشنا شویم.

ـ با برخی مسائل خاص مربوط به محرمات احرام آشنا شویم.

هنگام احرام، چه در عمره یا حج، بسیاری از کارها بر مُحرم حرام است که باید از آن‌ها پرهیز کند که فهرست اجمالی آن‌ها پیشتر در ضمن اعمال عمره تمتع گفته شد و اکنون توضیح داده می‌شوند.

۱. تقسیم محرمات احرام

کارهایی که در حال احرام حرام است، به سه دسته تقسیم

می‌شود:

ص:۸۴

* محرمات ویژه آقایان.

* محرمات ویژه بانوان.

* محرمات مشترک.

۲. تقسیمی دیگر برای محرمات احرام

مجموع کارهایی که بر محرم حرام است، از جهت کفاره‌دار بودن یا نبودن به دو دسته تقسیم می‌شود:

الف) محرمات کفاره‌دار؛

ب) محرمات بدون کفاره.

۳. محرمات ویژه آقایان

محرماتی که تنها بر مردان محرم حرام است بدین شرح است:

* زیر سایبان حرکت کردن؛

* پوشاندن سر؛

* پوشیدن لباس دوخته؛

* پوشیدن کفش یا چیزی که تمام روی پا را بپوشاند.

توضیح محرمات مخصوص آقایان

الف) با سایبان حرکت کردن

۱. مردان محرم هنگام حرکت در مسیر دو منزل مثلاً از میقات تا مکه نباید زیر سایه حرکت کنند.

۲. زیر سایه رفتن در بین راه، هنگام توقف در رستوران، یا حرکت از

ص:۸۵

زیر پل یا سقف پمپ بنزین و امثال آن اشکال ندارد.

۳. زیر سایه رفتن در منزلگاه اشکال ندارد.

۴. به فتوای برخی از فقها، مردان محرم هنگام حرکت در شب می‌توانند ماشین سقف‌دار سوار شوند، ولی به فتوای عده‌ای دیگر از فقهاء جایز نیست.

۵. به فتوای برخی از فقها، تمام شهر مکه و تمام عرفات و منا منزلگاه محسوب می‌شود، پس هنگام جابه‌جا شدن در این اماکن می‌توانند چتر روی سر بگیرند یا ماشین سقف‌دار سوار شوند، ولی به فتوای عده‌ای دیگر جایز نیست.

ب) پوشاندن سر

۱. مردان محرم نباید در حال احرام، سر را بپوشانند، و فرقی در این مسأله بین گذاشتن کلاه یا عرق‌چین بر سر یا انداختن چفیه یا حوله بر سر یا فرو بردن سر در آب نمی‌باشد.

۲. گذاشتن دست‌ها بر سر و گذاشتن سر بر بالش برای خوابیدن اشکال ندارد.

ج) پوشیدن لباس دوخته

۱. مردان باید برای احرام، تمام لباس‌های دوخته را از تن بیرون آورند و در طول احرام نیز نباید لباس دوخته بپوشند.

۲. بستن همیان بر کمر، هرچند دوخته باشد اشکال ندارد.

۳. سنجاق زدن به لباس احرام و وصل کردن بخشی از آن با بخشی دیگر به فتوای برخی از فقها اشکال ندارد.

ص:۸۶

د) پوشیدن کفش یا چیزی که تمام روی پا را بگیرد

۱. مرد مُحرم نبایـد چیزی مانند کفش، جوراب و هرچیز دیگری که تمام روی پا را می‌گیرد بپوشد. ولی پوشـیدن دمپایی بنددار که تمام روی پا را نگیرد اشکال ندارد.

۲. اگر لباس احرام یا چیز دیگری روی پا بیفتد و آن را بپوشاند اشکال ندارد، چون بین پوشیدن و پوشاندن فرق است.

توضیح محرمات مخصوص بانوان

الف) پوشاندن صورت

۱. زن محرم نباید تمام یا قسمتی از صورت خود را با نقاب و روبند و حتی چادر بپوشاند.

۲. گذاشتن صورت روی بالش برای خوابیدن و گذاشتن دست‌ها بر صورت اشکال ندارد.

۳. آویزان کردن چادر از جلوی صورت اگر با صورت فاصله داشته باشد اشکال ندارد.

ب) پوشیدن زیور

۱. پوشیدن زیورآلات بر زن مُحرم حرام است، چه به قصد آراستن خود باشد یا بدون آن.

۲. زیورهـایی که پیش از احرام به پوشـیدن آن‌هـا عادت داشـته لازم نیست آن‌ها را برای احرام بیرون آورد، ولی نبایـد آن را به مرد نشان دهد، حتی به شوهرش.

ص:۸۷

محرمات مشترک احرام

اشاره

در حال احرام برخی کارها بر مردان و زنان محرم حرام است که به اختصار به آن‌ها اشاره می‌شود:

۱. استفاده از بوی خوش

استفاده از بوی خوش به گونه‌های زیر در حال احرام جایز نیست:

* عطر زدن به بدن یا لباس؛
* پوشیدن لباسی که بوی عطر می‌دهد؛
* خوردن غذایی که بوی خوش دارد؛
* بوییدن گل‌ها و سبزی‌های خوشبوی غیر صحرایی.

خرید و فروش عطریات در حال احرام اشکال ندارد، ولی آن‌ها را نبوید، حتی برای امتحان.

۲. نگاه در آینه

نگاه در آینه در حال احرام هرچند به قصد دیدن خود یا خودآرایی نباشد حرام است، ولی به فتوای برخی از فقها، نگاه کردن در آینه اگر برای زینت نباشد، اشکال ندارد.

نگاه کردن در دوربین عکاسی و فیلمبرداری و نیز عکس یا فیلم گرفتن در حال احرام اشکال ندارد.

۳. زدودن مو از بدن

ـ در حال احرام، زدودن مو از بدن خود یا دیگری، به هر وسیله‌ای باشد، هر چند کم، حرام است.

ـ اگر هنگام وضو یا غسل بدون قصد مویی کنده شود، اشکال ندارد.

ص:۸۸

۴. کِرِم زدن و روغن مالیدن به بدن

ـ کرم زدن و روغن مالیدن به بدن در حال احرام هرچند خوشبو نباشد، حرام است.

ـ کرم زدن پیش از احرام اگر بوی خوش نداشته باشد یا بوی خوش آن تا وقت احرام باقی نمی‌ماند اشکال ندارد.

۵. سرمه کشیدن به چشم

سرمه کشیدن به چشم در حال احرام حرام است. برخی از فقها تنها سرمه سیاه را حرام می‌دانند، ولی عده‌ای دیگر غیر سیاه را نیز حرام

می‌دانند.

۶. انگشتر به دست کردن برای زینت

در حال احرام اگر انگشتری برای زینت به دست کند حرام است، ولی انگشتری که از پیش از احرام به دست داشته لازم نیست بیرون آورد.

۷. جدال

جدال به معنای قسم خوردن به «الله» یا معادل آن به زبان دیگر است، چه برای اثبات مطلبی یا رد کردن آن.

۸. فسوق

فسوق، دروغ و فحش و فخرفروشی به دیگران است، و از محرمات احرام شمرده می‌شود.

دستور دادن به دیگران اگر از روی فخرفروشی باشد حرام است وگرنه اشکال ندارد.

ص:۸۹

۹. بیرون آوردن خون از بدن

ـ زخم کردن بـدن یـا خون گرفتن در حال احرام، حرام است. ولی خارانـدن بـدن اگر زخم نشود و خون گرفتن اگر برای تشـخیص بیماری باشد اشکال ندارد.

ـ محرم می‌تواند از بدن دیگران خون بگیرد، مثلاً پزشک مُحرم از بدن بیمار خون بگیرد اشکال ندارد.

۱۰. کشتن جانوران بدن

این نیز یکی دیگر از محرمات احرام است و امروزه چندان مورد ابتلاء نیست.

۱۱. ناخن گرفتن

چیدن و کوتاه کردن ناخن در حال احرام با هر وسیله‌ای باشد حرام است و فرقی بین ناخن دست یا پا نیست.

۱۲.کشیدن دندان

کشیدن یا کندن دندان در حال احرام حرام است، ولی به فتوای برخی از فقها، اگر خون نیاید حرام نیست.

۱۳. کندن درخت و گیاه حرم

شهر مکه و اطراف آن تـا حـدود معینی «حرم» است که دارای احکـام خاصـی می‌باشـد، از جمله کنـدن و بریـدن درخت و گیاه آن حرام است.

اگر در حال راه رفتن به طور متعارف گیاه کنده شود اشکال ندارد.

کندن درخت و گیاه حرم اختصاص به افراد محرم ندارد، بلکه به محرم و غیرمحرم حرام است.

ص:۹۰

۱۴. شکار

افراد محرم بایـد از هرگونه شـکار حیوان‌های صـحرایی پرهیز کنند و نیز نشان دادن حیوان به شـکارچی و نگه داشـتن حیوان شـکار شده نیز حرام است.

کشتن ملخ و امثال آن نیز حرام است، ولی حیوان‌هایی که قصد اذیت دارند، مثل زنبور و عقرب اشکال ندارد.

۱۵. عقد کردن زن برای خود یا دیگری

عقد کردن زن برای خود یا دیگری در حال احرام حرام است.

۱۶. لذت‌های جنسی

در حال احرام هرگونه لذت شـهوانی از جنس مخالف حرام است، بنابراین زن و شوهر هرچند محرمیت آن‌ها در حال احرام نیز باقی است، ولی هیچ‌گونه لذت جنسـی از یکدیگر حتی نگاه با شهوت جایز نیست، امّا نگاه و تماس بدنی بدون لذت اشکال ندارد، ولی بوسیدن یکدیگر و آمیزش حرام است.

۱۷. استمناء

در غیر حال احرام جزء گناهان کبیره است و در حال احرام گناهش افزون‌تر است.

یـادآوری: برخی از محرمـات احرام که برای زائران مبتلاـبه نیست گفتن آن‌هـا در جلسـات آموزشـی نه تنهـا ضـرورت نـدارد، بلکه اتلاف وقت است.

ص:۹۱

خود آزمایی

۱. کارهایی را که در حال احرام حرام است به چند دسته می‌توان تقسیم کرد؟

۲. محرماتی که تنها بر مردان محرم حرام است کدامند؟

۳. آیا پوشیدن جوراب در احرام اشکال دارد؟ به چه دلیل؟

۴. محرمات مشترک در احرام کدامند؟

۵. استفاده از بوی خوش در چه حالت‌هایی در احرام جایز نیست؟

ص:۹۲

ص:۹۳

درس یازدهم

اشاره

کفارات محرمات احرام

هدف‌های آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس:

ـ با کفاره محرمات در احرام آشنا شویم.

ـ با شرایط کفاره آشنا شویم.

ـ چگونگی مصرف کفاره را بدانیم.

در حال احرام برخی از کارها حرام است که موارد هر یک و احکام آن‌ها گذشت.

برخی از این محرمات کفاره نیز دارد و کفاره محرمات احرام غالباً همان حیوان‌هایی است که به عنوان قربانی ذبح می‌شود، یعنی گوسفند یا گاو یا شتر و گاهی یک مدّ طعام که تقریباً ۷۵۰ گرم است.

۱. ارتکاب سهوی محرمات احرام

هیچ‌کدام از محرمات احرام در صورت ارتکاب سهوی کفاره ندارد، به جز صید.

ص:۹۴

یادآوری می‌شود غالب محرماتی که از زائران سر می‌زند عمدی نیست، بلکه به جهت بی‌توجهی و فراموشی است.

۲. برخی از محرماتی که ممکن است اتفاق بیفتد و کفاره آن‌ها

بیشتر محرمات کفاره دارد از جمله کارهایی که از زائران سر نمی‌زند و چنانچه سر بزند سهوی است که کفاره ندارد، ولی برخی از آن‌ها که ممکن است پیش آید، و کفاره آن‌ها یک گوسفند است در اینجا می‌آوریم:

۱. استعمال بوی خوش؛

۲. پوشیدن لباس دوخته؛

۳. پوشاندن سر؛

۴. زیر سایه رفتن؛

۵. قَسَم راست (سه مرتبه)؛

۶. قَسَم دروغ (یک مرتبه).

۳. سقوط حرمت و وجوب کفاره

حرمت عمل، حکم تکلیفی است و وجوب کفاره، حکم وضعی است. چنانچه ارتکاب محرمات از روی ناچاری و با عذر باشد، حکم تکلیفی برداشته می‌شود، ولی حکم وضعی همچنان باقی است، یعنی هرچند آن عمل به جهت معذور بودن مکلّف گناه محسوب نمی‌شود، ولی وجوب کفاره ساقط نمی‌شود؛ مانند:

* زیر سایه رفتن یا ماشین سقف‌دار سوار شدن در حالی که ماشین

ص:۹۵

دیگری وجود ندارد و برای زائر نیز این امکان وجود ندارد تا با وسیله‌ای دیگر برود. در این‌جا حرکت زیر سایبان حرام نیست، ولی کفاره یک گوسفند واجب است.

پوشیدن لباس دوخته برای کسی که به جهت مشکلی ناچار است لباس دوخته بپوشد، مثل بیماری که باید جوراب یا دستکش طبی دوخته بپوشد.

* استفاده از کِرِم معطر برای کسی که به جهت بیماری پوستی باید در حال احرام نیز استفاده کند.

۴. شرایط حیوانی که به عنوان کفاره ذبح می‌شود

حیوانی که به عنوان کفاره ذبح می‌شود لازم نیست شرایط حیوان قربانی را داشته باشد. مثلاً اگر حیوان لاغر هم ذبح کند کافی است، امّا احتیاط مستحب است که آن شرایط را نیز داشته باشد.

۵. محل ذبح کفاره

محل ذبح کفاره محرمات احرام عمره، مکه است.

و محل ذبح کفاره محرمات احرام حج منا است و چنان‌چه در آن‌جا ذبح نکند و در محل خود ذبح کند، کفایت می‌کند.

۶. مصرف کفاره

مصرف کفاره محرمات احرام فقراء هستند، یعنی باید به افراد فقیر داده شود. و فقیر کسی است که خرج سال خود را نمی‌تواند تأمین کند.

ص:۹۶

خود آزمایی

۱. آیا محرمات احرام درصورت ارتکاب سهوی کفاره دارد؟

۲. کفاره پوشیدن لباس دوخته چیست؟

۳. محل ذبح کفاره محرمات احرام عمره کجاست؟

۴. محل ذبح کفاره محرمات احرام حج کجاست؟

ص:۹۷

درس دوازدهم

اشاره

عمره مفرده و احکام متفرقه عمره و حج

هدف‌های آموزشی

انتظار می‌رود با مطالعه این درس:

- با اعمال عمره مفرده آشنا شویم.
- تفاوت‌های عمره تمتع با عمره مفرده را بدانیم.
- شرایط استطاعت عمره مفرده را بدانیم.
- با احکام متفرقه عمره و حج آشنا شویم.

گاهی اوقات برخی از زائران پس از اتمام اعمال حج اقدام به انجام عمره مفرده می‌کنند، لذا در پایان این بحث مختصری از احکام عمره مفرده آورده می‌شود.

۱. تعریف عمره مفرده

عمره به معنای زیارت است و چون این نوع از عمره جدای از اعمال حج، و خود به تنهایی اعمالی مستقل به شمار می‌رود آن را عمره مفرده نامیده‌اند.

ص:۹۸

۲. زمان عمره مفرده

عمره مفرده زمان خاصی ندارد و در طول سال هر وقت که انسان به مکه مکرمه مشرف شود می‌تواند عمره مفرده بجای آورد، ولی در برخی اوقات بجا آوردن عمره مفرده جایز نیست؛ مثل:

* پس از اعمال عمره تمتع و پیش از احرام حج، در فاصله تقصیر عمره تمتع و احرام حج.

* پس از اعمال منا و پیش از اعمال مکه.

* در فاصله کوتاه با عمره قبلی که تفصیل آن خواهد آمد.

۳. اعمال عمره مفرده

مجموع اعمال عمره مفرده هفت‌تاست و به این ترتیب بجا آورده می‌شود:

* احرام؛

* طواف عمره؛

* نماز طواف عمره؛

* سعی بین صفا و مروه؛

* تقصیر؛

* طواف نساء؛

* نماز طواف نساء.

۴. تفاوت‌های عمره تمتع با عمره مفرده

عمره تمتع

ـ به نیت عمره تمتع بجا آورده می‌شود؛

ص:۹۹

ـ باید در یکی از میقات‌های پنج‌گانه محرم شود؛

ـ طواف نساء و نماز آن لازم نیست.

عمره مفرده

ـ به نیت عمره مفرده بجا آورده می‌شود؛

ـ باید در میقات یا أدنی الحل محرم شود؛

ـ طواف نساء و نماز آن لازم است.

۵. استطاعت عمره مفرده (وجوب یا استحباب)

کسی که استطاعت حج را ندارد، ولی استطاعت عمره مفرده را دارد، بنابر فتوای مشهور فقها بجا آوردن عمره مفرده بر او واجب نیست، یعنی لازم نیست به عمره برود و کسی که حج واجب بجا نیاورده و به نیابت از دیگری به حج رفته، احتیاط مستحب است پس از اعمال حج، عمره مفرده بجا آورد.

۶. عمره مفرده تکراری و فاصله دو عمره

نسبت به فاصله دو عمره مفرده چند نظر فقهی وجود دارد:

الف) حداقل یک ماه باید فاصله باشد و در کمتر از این فاصله رجاءً می‌تواند بجا آورد.

ب) حداقل باید ده روز فاصله باشد.

ج) اگر دو عمره برای یک نفر نباشد، مثلاً یکی را برای خودش و دیگری را به نیابت شخص دیگری بجا آورد فاصله شرط نیست.

د) بین دو یا چند عمره فاصله شرط نیست.

ص:۱۰۰

احکام متفرقه عمره و حج

۱. وظیفه معذوران

اشاره

یکی از ویژگی‌های مهم احکام دین، تناسب آن‌ها با توانایی افراد است، یعنی وظیفه هر یک از افراد نسبت به مسائل شرعی متناسب با قدرت و توانایی او مشخص شده است. بنابراین در اعمال عمره و حج، کسانی که عذری دارند و از بجا آوردن برخی از اعمال معذورند نیز به طور واضح مشخص شده است که در این بخش به بیان وظیفه چهار گروه از معذوران یعنی بیماران و محصوران و مصدودان و بانوان معذور به عذر شرعی می‌پردازیم.

وظیفه بیماران

هرچند بیمارانی که از بجای آوردن اعمال عمره و حج عاجزند، مستطیع نیستند و حج بر آن‌ها واجب نیست، امّا چنانچه به حج رفتند یا در اثناء اعمال بیمار شدند، وظیفه آن‌ها بدین شرح است:

الف) احرام و وقوف در عرفات و مشعرالحرام را باید خودشان بجا آورند، هرچند با وقوف اضطراری.

ب) بقیه اعمال را به کمک دیگران انجام دهند.

ج) چنانچه نتوانند با کمک دیگران اعمال را بجا آورند، نایب بگیرند.

وظیفه محصورشدگان

محصور، بیماری است که نتواند به مکه برود یا نتواند اعمال عمره یا حج را بجا آورد. کسی که محصور شده وظیفه‌اش بدین شرح است:

ص:۱۰۱

* اگر برای عمره محرم شده و نتواند به مکه برود، باید قربانی یا پول آن را به‌وسیله شخص امینی به مکه بفرستد تا در آن‌جا ذبح کند.

* اگر برای حج محرم شده و نتواند به عرفات برود، باید قربانی یا پول آن را به منا بفرستد تا در آن‌جا ذبح کند.

* در هر دو صورت با آن شخص قرار بگذارد که در روز خاص و ساعت معینی آن حیوان را ذبح کند؛ در حج، روز عید قربان را قرار بگذارد و در عمره تمتع، پیش از رفتن حجاج به عرفات.

* در روز قرار، پس از وقت معین شده که حیوان را ذبح کرده‌اند، تقصیر کند و از احرام خارج شود.

* و تنها برای طواف نساء نایب بگیرد تا برایش بجا آورند.

وظیفه مصدودها

مصدود کسی است که دشمن یا شخص دیگری او را از بجا آوردن عمره یا حج باز داشته است. شخص مصدود باید برای بیرون رفتن از احرام:

* در محلی که مصدود شده یک شتر یا گاو یا گوسفندی را به قصد بیرون رفتن از احرام ذبح کند.

* پس از آن تقصیر کند و با این دو عمل از احرام خارج می‌شود و طواف نساء نیز لازم نیست.

بانوان معذور به عذر شرعی

اگر برای بانوان عذر شرعی پیش آید یعنی حائض شوند، دو مشکل برای اعمال عمره و حجشان پیش می‌آید:

ص:۱۰۲

الف) وارد شدن به مسجدالحرام و توقف در مسجد شجره برای احرام.

ب) بجا آوردن طواف و نماز طواف.

بنابراین نسبت به سایر اعمال هیچ مشکلی از این جهت ندارند، چون در آن‌ها طهارت شرط نیست و امّا وظیفه آن‌ها نسبت به توقف در مسجد شجره برای احرام:

* چنانچه بتوانند در حال عبور محرم شوند، همین‌گونه عمل کنند.

* اگر نتوانند در حال عبور محرم شوند، در بیرون مسجد، محاذی مسجد یعنی دو سمت راست یا چپ آن محرم می‌شوند.

* و نیز می‌توانند با نذر پیش از میقات، مثلاً در مدینه محرم شوند.

و وظیفه آنان نسبت به طواف و نماز طواف نیز بدین شرح است:

* اگر بتوانند باید صبر کنند تا پاک شوند و این اعمال را بجا آورند.

* و اگر نتوانند صبر کنند باید برای این اعمال نایب بگیرند و در برخی از موارد نیز وظیفه آن‌ها از حج تمتع به حج افراد مبدّل می‌شود که تفصیل آن‌ها در کتاب‌های فقهی آمده است.

۲. فراموشی برخی از اعمال و حکم اعاده یا قضای آن‌ها

چنانچه عملی از اعمال عمره یا حج فراموش شود، اعمال بعدی بجای آورده شود، در برخی از موارد اعاده یا قضای همان عمل کافی است، ولی در برخی از موارد، اعمال مترتبه نیز باید اعاده شود. لذا به زائران

ص:۱۰۳

توصیه شود چنانچه عملی را فراموش کردند یا متوجه شدند باطل بجا آوردند، حکم آن را جویا شوند و به وظیفه خود عمل کنند.

۳. مستحبات مکه

ایام اقامت در مکه از فرصت‌های طلایی و ارزشمند عمر انسان محسوب می‌شود که نباید این فرصت را بیهوده گذراند یا به کارهای بی‌ارزش یا کم ارزش مصروف داشت.

به جز اعمالی که جزء واجبات عمره و حج شمرده می‌شود، برخی

از کارها در مکه مکرمه مستحب است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

الف) تلاوت قرآن که تأکید بسیار شده و ختم قرآن در مکه فضیلت بسیار دارد.

ب) طواف مستحب، با همان شرایطی که در طواف واجب گفته

شد با این تفاوت که نماز این طواف لازم نیست پشت مقام بجا آورده شود.

طواف مستحب را می‌توان برای خود یا به نیابت از شخص دیگر، اعم از زنده یا مرده، یک یا چند نفر بجا آورد.

ج) طواف وداع؛ در آخرین لحظات اقامت در مکه و پیش از بیرون رفتن از آن مستحب است طواف و دعا بجا آورند.

د) زیارت قبور اولیای الهی از جمله قبر حضرت ابوطالب و خدیجه در قبرستان حجون و مولدالنبی۹ نزدیک مسجدالحرام و نماز در مساجد معروف مکه مثل مسجد جن و مسجدالرایة و...

ص:۱۰۴

خود آزمایی

۱. عمره مفرده به چه معنی است.

۲. تفاوت‌های عمره تمتع با عمره مفرده چیست؟

۳. وظیفه معذوران در حج و عمره چیست؟

۴. عمره مفرده در چه زمانی انجام می گیرد؟

۵. مستحبات مکه مکرمه کدامند؟

درباره مرکز

بسم الله الرحمن الرحیم

جاهِدُوا بِأَمْوالِكُمْ وَ أَنْفُسِكُمْ فی سَبيلِ اللَّهِ ذلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السّلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهلبیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف :دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السّلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :

الف)چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب)تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن سهمراه

ج)تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما ، انیمیشن ، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و...

د)ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر

ه)تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و)راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز)طراحی سیستم های حسابداری ، رسانه ساز ، موبایل ساز ، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک ، SMS و...

ح)همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط)برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی)برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضوری و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت : ۲۳۷۳ شناسه ملی : ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی: www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳- (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور کاربران ۲۳۳۳۰۴۵(۰۳۱۱)

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی ، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایندانشاالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳ ، شماره کارت :۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳و شماره حساب شبا : IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱-۰۶۰۹-۵۳به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان – خیابان مسجد سید

ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام -: هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنتِ غیبت ما، او را از ما جدا کرده است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می‌فرماید: «ای بنده بزرگوار شریک کننده برادرش! من در کَرَم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلی الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست‌تر می‌داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می‌رَهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، امّا تو دریچه‌ای [از علم] را بر او می گشایی که آن بینوا، خود را بِدان، نگاه می‌دارد و با حجّت‌های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می‌سازد و او را می‌شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می‌فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».

قائمیه
اصفهان
مرکز تحقیقات رایانه ای
WWW
برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشـــانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹